

ПРОЦЕНА НА ЗНАЕЊЕТО, СТАВОВИТЕ, ПРАКТИКИТЕ И
ПОТРЕБИТЕ НА ПРАТЕНИЦИТЕ ВО СОБРАНИЕТО НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ВРСКА СО ЧОВЕКОВИТЕ
**ПРАВА НА ЛГБТИ ЛУЃЕТО И ЗАШТИТАТА
ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА**

2018 ГОДИНА

Издавач:

ХЕРА - Асоцијација за здравствена едукација и истражување

Авторки:

Наташа Бошкова
Драгана Дрндаревска

Уреднички:

Јована Ананиевска
Елена Петровска

Лектура:

Виолета Танчева Златева

Дизајн и внатрешно уредување:

Јана Мишева

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

342.726-055.3

БОШКОВА, Наташа

Процена на знаењето, ставовите, практиките и потребите на пратениците во собранието на Република Македонија во врска со човековите права на ЛГБТИ луѓето и заштитата од дискриминација [Електронски извор] / [авторки Наташа Бошкова Драгана Дрндаревска]. - Скопје : Х.Е.Р.А - Асоцијација за здравствена едукација и истражување, 2018

Начин на пристап (URL): <http://hera.org.mk>. - Текст во PDF формат, содржи 71 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 21.02.2018. - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-4598-94-7

1. Дрндаревска, Драгана [автор]

а) Лица со различна сексуална ориентација - Заштита од дискриминација

COBISS.MK-ID 106275594

СОДРЖИНА:

I. Вовед

II. Методологија

III. Анализа на контекстот за можноста за унапредување, заштита и промоција на правата на ЛГБТИ луѓето и заштитата од дискриминација, од страна на Собранието на Република Македонија

1. Законска и деловничка можност за вклучување на прашања поврзани со ЛГБТИ луѓето
2. Анализа на практиката на Собранието на Република Македонија со иницијативи за промена на закони и политики поврзани со правата на ЛГБТИ луѓето
  - 2.1. Усвојување на Законот за спречување и заштита од дискриминација
  - 2.2. Декларацијата за осуда на говор на омраза врз маргинализираните заедници
  - 2.3. Иницијатива за уставни измени – АМАНДМАН XXXIII – Редефинирање на бракот и вонбрачната заедница

IV. Застапеноста на човековите права, недискриминацијата и правата на ЛГБТИ заедницата во програмите на парламентарните политички партии за предвремените парламентарни избори 2016 година и поддршката на иницијативите на граѓанските организации во предизборниот период

1. Анализа на програмите на парламентарните политички партии

- 1.1. Програма на Социјалдемократскиот сојуз на Македонија и коалицијата „План за живот во Македонија“
- 1.2. Програма на ВМРО-ДПМНЕ 2017 – 2020, „Реално! Работа, сигурност, напредок!“
- 1.3. Програма на Демократската унија за интеграција, „Платформа 2020“
- 1.4. Програма на Движењето Беса
- 1.5. Зелена програма на Демократска обнова на Македонија 2016 – 2020
- 1.6. Програма на Алијанса за Албанците
- 1.7. Програма на Либерално-демократската партија: Темелни вредности и клучни одредници, „Има избор! Овде и сега.“
- 1.8. Програма на Демократската партија на Албанците, „ДПА за слобода“
- 1.9. Изборна програма на Партијата за европска иднина

2. Преглед на иницијативите на граѓанските организации поврзани со заштитата од дискриминација, правата на ЛГБТИ луѓето, родовата еднаквост и поврзани теми во предизборниот период

- 2.1. Иницијатива на Субверзивен фронт за застапеноста на ЛГБТИ луѓето во агендите на политичките партии
- 2.2. Иницијатива на Младинската платформа за сеопфатно сексуално образование
- 2.3. Декларација за одржлив национален одговор кон ХИВ
- 2.4. Иницијатива за унапредување на здравствените права на ранливите и маргинализираните заедници
- 2.5. Иницијатива на Фондацијата „Фридрих Еберт“, „Обврска сега! За денот потоа!“
- 2.6. Декларација за измена на Законот за прекинување на бременоста
- 2.7. Декларација: Спречување и заштита од различни форми на насилство врз жените и семејно насилство

V. Анализа на податоците добиени од интервјуата со пратениците за знаењата, ставовите, практиките и потребите поврзани со ЛГБТИ правата и заштитата од дискриминација

1. Знаења и ставови на пратениците во Собранието на Република Македонија за прашања поврзани со ЛГБТИ правата
2. Практиките на пратениците во Собранието на Република Македонија од аспект на заштитата на човековите права, недискриминација и правата на ЛГБТИ луѓето
3. Потребите на пратениците во Собранието на Република Македонија за подобрување на нивната улога во заштитата на човековите права, недискриминација и правата на ЛГБТИ луѓето

VI. Заклучоци

Квалитетот на одредбите на Законот за спречување и заштита од дискриминација (во понатамошниот текст: ЗСЗД) е клучен индикатор за можноста за подобрување на состојба со дискриминацијата во Република Македонија. Извештаите на Комисијата за заштита од дискриминација во периодот 2011 – 2015 година идентификуваат дискриминација и однесување мотивирано од омраза кон ЛГБТИ популацијата.¹ Извештаите за напредокот на Македонија во процесот на евроинтеграцијата континуирано укажуваат на потребата од подобрување на законската рамка за заштита од дискриминација и подобрување на практиката во истражувањето на наводите за постоење на случаи на дискриминација и насилство врз ЛГБТИ луѓето.² Република Македонија, како земја членка на Организацијата на обединетите нации, во изминатите пет години од повеќе тела за заштита на човековите права има добиено препораки за вклучување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основа за заштита од дискриминација и подобрување на механизмите за заштита од дискриминација.³

Во рамките на Програмата на холандската влада за јакнење на демократијата и владеење на правото во Европа досега се спроведени процена на ставовите, знаењата, практиките и потребите на минатиот состав на Комисијата за заштита од дискриминација (во понатамошниот текст: КЗД) (2014 – 2015)⁴ и процена на ставовите, знаењата, практиките и потребите на локалните механизми за заштита од дискриминација во Битола, Струмица, Куманово, Тетово и Штип⁵. Двете процени, покрај другото, укажуваат на потреба од промена на законите, за да се подобри заштитата од дискриминација и пристапот до правда на граѓаните. Собранието на Република Македонија (во понатамошниот текст: Собранието) како законодавен орган е надлежен да донесува нови и да изменува и дополнува постојни закони, па поддршката од мнозинство пратеници е неопходна за подобрување на законската рамка. Поради ова, беа спроведени теренско истражување меѓу пратениците; десктоп анализа на досегашните иницијативи во Собранието поврзани со правата на ЛГБТИ луѓето; анализа на законите во чии рамки работи Собранието; анализа на предизборните програми на парламентарните политички партии и иницијативите на граѓанските организации во предизборието поврзани со унапредување на правата на ЛГБТИ заедницата; со цел идентификување на знаењата, ставовите и практиките во врска со прашањата поврзани со ЛГБТИ луѓето.

1 Комисија за заштита од дискриминација. Годишен извештај за 2011, 2012, 2013, 2014 и 2015 година.

2 Европска комисија. Извештај за напредокот на Македонија за 2015 година, Брисел 2015.

3 Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic report of the former Yugoslav Republic of Macedonia, adopted by the Committee at its fifty-fourth session (11 February–1 March 2013) CEDAW/C/MKD/CO/4-5; Concluding observation on the combined second to fourth periodic reports of the former Yugoslav Republic of Macedonia E/c/12/MKD/CO/2-4, 26 June 2016.

4 Процена на потребите за градење на капацитет на КЗД се спроведе во рамки на проектот „Зажакнување на владеењето на правото за заедницата на ЛГБТ граѓани“, поддржан од Амбасадата на Кралството Холандија. Достапна е на hega.org.mk

5 Процената на потребите на локалните механизми за заштита од дискриминација и пристап до правдата се спроведе во рамки на проектот „Заштита од дискриминацијата на ЛГБТ на локално ниво“, поддржан од Амбасадата на Кралството Холандија. Таа е достапна на hega.org.mk

Примарна цел на оваа проценка е да обезбеди податоци за знаењето, ставовите, капацитетите, практиките и потребите на пратениците во актуелниот состав во Собранието. Посебен фокус во рамки на процената се става врз нивните знаења за состојбата со ЛГБТИ луѓето; нивните ставови за ЛГБТ лицата; практиката која ја имаат во рамките на своите надлежности кон овие прашања; како и потребите за подобрување на квалитетот на нивната работа во заштитата од дискриминација и унапредување на правата на оваа заедница.

Процената најпрво дава информација за контекстот во кој работи сегашниот состав на Собранието, односно законската и деловничка можност за вклучување на пратениците во иницијативи и прашања поврзани со ЛГБТИ луѓето. Пред да се презентираат резултатите од теренското истражување, процената дава кратка ретроспектива на досегашните клучни иницијативи во Собранието поврзани со ЛГБТИ прашањата: постапката за носење на Законот за спречување и заштита од дискриминација (2010); разгледувањето на Декларацијата за осуда на говор на омраза кон маргинализираните заедници (2012) и иницијативата за измена и дополнување на Уставот на Република Македонија (2014).

Актуелниот состав во Собранието, предмет на теренското истражување, беше избран на општите парламентарни избори кои се одржаа во декември 2016 година. Пратениците, како претставници на политичките партии, застапуваат политики кои беа составен дел и на програмите на политичките партии во предизборниот период, поради што процената дава преглед и на содржината на овие програми во контекст на правата на ЛГБТИ луѓето и поврзани политики и заложби.

На крајот на процената презентирани е анализата на податоците собрани од теренското истражување меѓу пратениците. Резултатите од процената на ставовите, знаењата, практиките и потребите на пратениците во актуелниот состав на Собранието, заедно со анализата на контекстот, даваат корисни информации за активностите на кои граѓанските организации и ЛГБТИ заедницата треба да се фокусираат за да ја добијат поддршка од мнозинството пратеници за прашања поврзани со унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето.

II. МЕТОДОЛОГИЈА

Целта на оваа проценка е да обезбеди податоци за знаењето, ставовите, практиките и потребите на пратениците во Собранието на Република Македонија во врска со ЛГБТИ луѓето, проблемите со кои се соочуваат во рамките на постојната законска и институционална рамка, начинот на спроведувањето на политиките и политичката волја за унапредување на правата на ЛГБТИ заедницата. Процената се спроведува во рамките на проектот „Собранието и локалната самоуправа за унапредување на правата на ЛГБТИ“. Извештајот од процената има за цел врз основа на ставовите, знаењата и практиките на парламентарците, да даде препораки за зголемување на нивните заложби за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето. Извештајот од процената ќе дефинира и насоки за унапредување на соработката, координацијата и застапувањето, но ќе се утврдат и теми на кои дополнително треба да се зајакнат капацитетите на пратениците.

За потребите на оваа проценка, во периодот од јули до октомври 2017 година, се спроведе истражување преку полуструктурирани интервјуа со пратеници од Собранието на Република Македонија. За да се обезбеди увид во правниот и политичкиот контекст во кој тие работат, даден е преглед на документи поврзани со прашањето за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето, односно направена е деск анализа на програмите на политичките партии од парламентарните избори во 2016 година, заложбите на парламентарните политички партии за подобрување на законите и политиките за заштита на правата на ЛГБТИ изразени преку потпишување декларации и слични иницијативи на граѓански организации, анализа на законите и подзаконските акти на Собранието на Република Македонија и анализа на претходните иницијативни во Собранието поврзани со правата на ЛГБТИ луѓето. Програмите на парламентарните политички партии и декларациите и сличните документи иницирани од граѓански организации во предизборниот период имаат двојна функција на примарни и секундарни извори на податоци, бидејќи освен што даваат податоци за контекстот, тие се и примарни извори кои ја прикажуваат политичката волја или нејзиното отсуство за унапредување на човековите права, антидискриминацијата и ЛГБТИ правата. Имајќи го предвид македонскиот контекст, во кој пратениците во Собранието не дејствуваат независно, туку согласно одлуките на партијата или коалицијата на која ѝ припаѓаат, партиските програми, агенди и заложби се истовремено и релевантни примарни извори на податоци кои зборуваат за политичката волја и овозможуваат проекции за начинот на дејствување и одлучување на пратениците во Собранието.

Методолошки алатки на истражувањето:

1. Десктоп истражување – прибирање на секундарни извори на информации
2. Интервјуа – теренско истражување за прибирање на примарни податоци и
3. Системска и интерпретативна анализа и подготовка на финален извештај.

1. ДЕСКТОП ИСТРАЖУВАЊЕ – ПРИБИРАЊЕ НА СЕКУНДАРНИ ИЗВОРИ НА ИНФОРМАЦИИ

Десктоп истражувањето дава секундарни податоци содржани во програмите на политичките партии кои се претставени во Собранието, како и заложбите на парламентарните политички партии во предизборниот период за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето изразени преку потпишување на декларации и слични иницијативи на граѓански организации, а кои се однесуваат на прашањето на заштита на човековите права, заштитата од дискриминација и посебно за правата на ЛГБТИ луѓето. Исто така, анализирани се Законот за Собрание и Деловникот за работа на Собранието, преку кои се идентификувани можностите за соработка со Собранието во унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето. Преку десктоп истражувањето претставени се досегашните иницијативи (предлог-закони или измени на закони, комисиjsки расправи по овие предлози) во Собранието на Република Македонија поврзани со унапредување на правата на ЛГБТИ заедницата и иницијативи кои директно или индиректно влијаат врз состојбата на ЛГБТИ луѓето. Иницијативите поврзани со правата на ЛГБТИ заедницата од претходните парламентарни состави се прикажани преку прегледот на неколку клучни случувања поврзани со правата на ЛГБТИ заедницата, и тоа донесувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација; јавната расправа на Комисијата за еднакви можности за донесување Декларација против говор на омраза; и предлог-уставните измени за уставно дефинирање на бракот и вонбрачната заедница како заедници на еден маж и една жена.

Податоците добиени од десктоп истражувањето го опишуваат контекстот во кој работи Собранието, но уште повеќе повлекуваат паралела меѓу политичката волја и намерата за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето изразена од страна на парламентарните политички партии во нивните предизборни програми и потпишаните декларации и обезбедуваат податоци за досегашната работа на пратениците. Програмите на политичките партии се објавени во предизборниот период и ги отсликуваат идеолошките определби на партиите и намерите за (не)поддршка на ЛГБТИ заедницата. Сите пратеници во Собранието на Република Македонија се членови на политички партии, освен пет независни пратеници кои не се членови на политички партии, но сепак се дел од коалицијата на владејачкото мнозинство. Дополнително, процената прави споредба на наодите од анализата на програмите на политичките партии и потпишаните декларации со наодите од интервјуата со пратениците, па дава генерален приказ колку пратениците, на индивидуално ниво, ги поддржуваат идеолошките определби на партијата од која доаѓаат кога станува збор за правата на ЛГБТИ луѓето.

Во продолжение се презентирани секундарните извори на информации кои беа разгледани во истражувачката фаза:

1. Закон за Собранието
2. Деловник на Собранието на Република Македонија (пречистен текст)
3. Програми на парламентарните политички партии и коалиции: СДСМ, ВМРО-ДПМНЕ, Беса, ДОМ, ДУИ, ЛДП, ПЕИ, ДПА и Алијанса за Албанците

4. Иницијативи на граѓанските организации во предизборниот период поврзани со унапредувањето на правата на ЛГБТИ луѓето
5. Декларација за осуда на говор на омраза кон маргинализираните заедници – сексуални работници, луѓе кои употребуваат дроги, луѓе кои живеат со ХИВ и ЛГБТИ луѓето.
6. Материјали и извештаи од процесот на донесување на Законот за спречување и заштита од дискриминација од 2010 година
7. Материјали и извештаи од иницијативата за уставно дефинирање на бракот и вонбрачната заедница како заедници на еден маж и една жена од 2015 година

2. ИНТЕРВЈУА – ТЕРЕНСКО ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА ПРИБИРАЊЕ НА ПРИМАРНИ ПОДАТОЦИ

Во рамки на теренското истражување беа спроведени длабински интервјуа преку полуструктуриран прашалник со пратениците во Собранието, со цел да се соберат квалитативни податоци за перцепциите, ставовите, знаењето и искуството во врска со човековите права на ЛГБТИ луѓето. На тој начин идентификувани се можните причини за поддршка или неприфаќање на законски решенија кои се насочени кон подобрување на состојбата со ЛГБТИ луѓето и мапирани се пратеници и/или парламентарни политички партии кои би дале поддршка и би се застапувале за законодавни иницијативи за подобрување на правата на ЛГБТИ луѓето. Освен испитување на ставовите и знаењата на пратениците во врска со правата на ЛГБТИ луѓето, интервјуата ја испитаа и подготвеноста на интервјуираните пратеници да се застапуваат за правата на ЛГБТИ лицата преку поддршка на предлог-закопи, организирање комисијски расправи, говори и пратенички прашања. Наодите од истражувањето посочуваат кои мерки за унапредување на ЛГБТИ правата можат да се преземат на краткорочен, а кои на долгорочен план. Делот од прашалникот кој прибира податоци за потребите на пратениците дава информации кои ќе придонесат за изготвување на понатамошните активности на проектот, како предвидената обука, студиска посета и создавање на заеднички акционен план за застапување за ЛГБТИ правата на пратениците кои ќе се идентификуваат како поддржувачи на ЛГБТИ заедницата.

2.1. ПРИМЕРОК НА ПРАТЕНИЦИ ОД СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КОИ ЌЕ УЧЕСТВУВААТ ВО ИНТЕРВЈУАТА

Првично беше одреден примерок кој одговара на процентуалната застапеност на политичките партии во Собранието, етничката припадност и родот. Овој примерок не се постигна бидејќи голем дел од пратениците од политичката партија ВМРО-ДПМНЕ⁶ одбија да учествуваат во интервјуата и не одговараа на поканите и телефонските повици или постојано го одложуваа учеството во интервјуата. Пратеник од Демократска партија на Турците на Македонија одби да учествува во интервјуото поради тоа што ставовите на неговата политичка партија по однос на ова прашање биле конзервативни и не сметаше дека треба да учествува. Поради оваа состојба, со истражувањето не успеавме да добиеме релевантни податоци за

⁶ Во интервјуата учествуваше само една пратеничка од ВМРО-ДПМНЕ.

ставовите, знаењата и практиките на пратениците од сите парламентарни политички партии, што претставува главно ограничување на процената.

Примерокот на пратеници беше направен согласно родот на пратениците, етничката припадност и политичката припадност на опозицијата или власта. При одредувањето на примерокот се водеше сметка и за вклучување на пратеници од помали партии кои досега покажале позитивни ставови и интерес за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето, па тие и понатаму ќе бидат вклучени во понатамошните активности на проектот.

Во интервјуто учествуваа вкупно 13 пратеници, претставници на следните политички партии:

Политичка партија	Жени	Мажи	Вкупно
ВМРО-ДПМНЕ	1	0	1
СПМ	0	1	1
БЕСА	0	1	1
Демократска партија на Турците на Македонија	0	0	0
Вкупно пратеници од опозицијата	1	2	3
СДСМ	0	3	3
Алијанса за Албанците	0	1	1
ДУИ	1	1	2
Независни пратеници	1	1	2
ЛДП	1	0	1
ДОМ	1	0	1
Вкупно пратеници од власта	4	6	10
Вкупно	5	8	13

3. ОГРАНИЧУВАЊА НА ПРОЦЕНАТА

Бидејќи примарна цел на процената е да даде податоци за ставовите, знаењата и практиките на пратениците од сегашниот состав на Собранието во однос на правата на ЛГБТИ луѓето, за да се добијат релевантни податоци за Собранието како орган, потребно е интервјуата да се спроведат со репрезентативен примерок од пратениците. Репрезентативниот примерок дава можност резултатите да се прикажат како збирни податоци кои ќе ги отсликаат ставовите, знаењата и практиките на Собранието, а не само на одделни пратеници или пратенички групи. Репрезентативниот примерок од пратениците беше невозможно да се постигне, иако рокот беше на двапати продолжуван. Несоработливоста и неодзивањето на пратениците, особено на пратениците од ВМРО-ДПМНЕ и коалициските партнери, го наметна и централното ограничување на истражувањето. Наместо на репрезентативен примерок, процената е направена на погоден примерок кој дава релевантни податоци за знаењата, ставовите и практиките на група пратеници кои се важни за ЛГБТИ организациите и заедницата и се идентификувани како клучни партнери и сојузници за процесите за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето. Погодноста на примерокот е дефинирана од една страна преку неколку критериуми: интервјуираните пратеници се клучни засегнати страни за застапувањето за унапредување на правата на ЛГБТИ заедницата, а една од застапувачките стратегии е

градење на капацитетите и на партнерствата со страните кои се поддржувачи или немаат јасно изградени ставови против политичките барања на ЛГБТИ луѓето; пратениците чии партии и коалиции го сочинуваат парламентарното мнозинство се опфатени со интервјуата, а овие партии се мапирани како поддржувачи на ЛГБТИ заедницата во споредба со опозициските партии, чие евентуално гласање и дејствување против извесен закон или политика начелно не може да влијае врз негово донесување.

III. АНАЛИЗА НА КОНТЕКСТОТ ЗА МОЖНОСТА ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ, ЗАШТИТА И ПРОМОЦИЈА НА ПРАВАТА НА ЛГБТИ ЛУЃЕТО И ЗАШТИТАТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА ОД СТРАНА НА СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Пратеникот ги претставува граѓаните и во Собранието одлучува по свое уверување.⁷

1. ЗАКОНСКА И ДЕЛОВНИЧКА МОЖНОСТ ЗА ВКЛУЧУВАЊЕ НА ПРАШАЊА ПОВРЗАНИ СО ЛГБТИ ЛУЃЕТО

Работата на пратениците во Собранието на Република Македонија е регулирана со Уставот, Законот за Собранието на Република Македонија⁸, Законот за пратениците⁹ и Деловникот на Собранието на Република Македонија¹⁰, документи кои ги обврзуваат пратениците да работат стручно, транспарентно и партиципативно за унапредување на состојбите со човековите права и слободи на граѓаните. Собранието е единствениот орган кој може да донесува закони, да ратификува меѓународни договори и да го менува Уставот, да го донесува Буџетот на Република Македонија и да ја усвојува завршната сметка. Собранието е и органот кој може да гласа за доверба и разрешување на Владата, да покрене постапка за утврдување на одговорност на Претседателот, но има и надлежности во именувањето и разрешувањето и на други носители на јавни функции, меѓу кои Народниот правобранител и членовите на Комисијата за заштита од дискриминација, како органи од особен интерес на оваа анализа.

Во рамките на редовното функционирање на Собранието, на пратениците им се ставени на располагање можности за спроведување на надзорни расправи за работата на управата и пратенички прашања кои можат да се поставуваат до органите на Владата, но исто така и до Народниот правобранител и Комисијата за заштита од дискриминација. Досега, Собранието нема спроведено надзорна расправа за прашања поврзани со правата на ЛГБТ луѓето, иако јавноста во изминатиот период идентификуваше голем број пропусти во постапувањето на Министерството за внатрешни работи поради непреземањето на соодветни оперативни

⁷ Службен весник на Република Македонија бр. 52/1991. Устав на Република Македонија, член 62.

⁸ Службен весник на Република Македонија бр. 104/2009. Закон за Собранието на Република Македонија.

⁹ Службен весник на Република Македонија бр. 84/2005. Закон за пратениците.

¹⁰ Службен весник на Република Македонија број 91/2008, 119/10 и 23/2013. Деловник на Собранието на Република Македонија.

мерки за заштита на ЛГБТИ луѓето од насилство и дискриминација.¹¹

Законската рамка во која функционира Собранието дава можност за различни форми на организирање на пратениците; вклучување на експерти во нивната работа и спроведување на истражувања и анализи за специфични прашања за потребите на информирање на пратениците. За зајакнување на законодавниот и надзорен аналитичко-истражувачки капацитет, Собранието формира посебна организациона единица – Парламентарен институт. Парламентарниот институт претставува истражувачки центар кој на пратениците им обезбедува навремени, објективни и независни стручни истражувања и анализи за извршувањето на пратеничката функција.¹² Пратеничките групи во Собранието можат на товар на буџетот на Собранието да ангажираат надворешни соработници кои ќе им помогнат во работата.¹³

Со цел реализирање на контролната и надзорна надлежност, Собранието може да основа анкетни комисии за сите области и за секое прашање од јавен интерес.¹⁴ Најчесто, анкетните комисии се формираат привремено за разгледување на одделно прашање, со исклучок на Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот, која функционира постојано и има специфична надлежност за заштита на човековите права и еднаквоста на граѓаните. И покрај многуте повреди на правата на ЛГБТИ луѓето, Постојаната анкетна комисија досега нема расправано за конкретните случаи на насилство, туку прашањето за ЛГБТИ луѓето се покриваше во рамките на расправите при носењето на законите.¹⁵

Пратениците се организираат во постојани и/или повремени работни тела кои имаат надлежности да разгледуваат прашања во текот на законодавната постапка, но и да постапуваат самоиницијативно во интерес на граѓаните.¹⁶ Овие работни тела се секторски поделени, а во нивни рамки се расправа за прашања поврзани со човековите права од различни аспекти, како што се работни односи, социјална политика, уставни прашања, здравство, образование итн. За проучување на одделни прашања од својот делокруг или за подготвување на предлози на акти, работните тела можат да основаат работни групи кои дејствуваат во рамките на работното тело.¹⁷ Во досегашната работа на работните тела во Собранието не е формирана работна група за разгледување на прашања кои специфично ги засегаат луѓето со различна сексуална ориентација или родов идентитет.

Законот за Собранието им дава можност на пратениците да се организираат во Клуб на пратеници, чија организација, задачи и начинот на работа се уредуваат со правилата на Клубот.¹⁸

11 Коалиција Сексуални и здравствени права на маргинализирани заедници. Годишен извештај за 2013 година.

12 Службен весник на Република Македонија бр. 104/2009. Закон за Собранието на Република Македонија, член 42.

13 *Idem.*, член 9.

14 Службен весник на Република Македонија број 91/2008, 119/10 и 23/2013. Деловник на Собранието на Република Македонија, член 118.

15 На 22 февруари 2010 година Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот организираше јавна расправа по Предлог-законот за спречување и заштита од дискриминација.

16 Службен весник на Република Македонија број 91/2008, 119/10 и 23/2013. Деловник на Собранието на Република Македонија, член 117.

17 *Idem.*, член 127.

18 Службен весник на Република Македонија бр. 104/2009. Закон за Собранието на Република Македонија, член 14.

Во март 2003 година формиран е Клуб на пратенички, во кој членуваат сите пратенички независно во која политичка партија членуваат. На иницијатива на Клубот на пратенички донесени се неколку законски измени и дополнувања кои придонесуваат за родовата рамноправност (на пример, на секои три места на кандидатските изборни листи обезбедување најмалку едно место од помалку застапениот пол, со што во 2006 година се зголеми бројот на жени во Собранието на 30,8 %).¹⁹

За застапување за поединечни прашања во интерес на правата на граѓаните пратениците може да се организираат во групи. Пример за ова се Меѓупартиската парламентарна група за ХИВ и Интерпартиската парламентарна група за правата на лицата со попреченост, кои можат да се издвојат како позитивни примери за соработка меѓу пратениците и здруженијата на граѓани. Организирање на пратениците за одделни теми е можност за нивно обединување околу едно прашање кое секогаш не е приоритет на политичката партија од која доаѓаат, но тие преку својата лична заложба како пратеници ќе придонесат за зголемување на видливоста на прашањето и за подобрување на законите и политиките во конкретната област. Овие групи не се институционализирани во структурата на Собранието, па најчесто нивната активност зависи од посветеноста на пратениците членови на групата и ангажираноста на здруженијата и заедниците чии интереси оваа група ги застапува. Од досегашната практика, дел од работата на овие групи се реализира преку организирање на јавни расправи за конкретното прашање поддржано од некое од работните тела во Собранието. На пример, Меѓупартиската парламентарна група за ХИВ, во соработка со Комисијата за еднакви можности и Комисијата за здравство, во 2012 година одржа јавна расправа на тема „Како до подобра грижа и третман на лицата што живеат со ХИВ“.²⁰

Со цел јавно искажување на ставови и заложби или предлагање решенија во однос на актуелните проблеми, пратениците можат да донесуваат декларации, резолуции, одлуки и препораки кои имаат различно правно дејство, но сепак можат значително да придонесат, особено во делот на покренување на свеста кај јавноста за одделни прашања. Во делот „Анализа на практиката на Собранието на Република Македонија со иницијативи за промена на закони и политики поврзани со правата на ЛГБТИ луѓето“, анализирана е иницијативата за усвојување на Декларација за осуда на говор на омраза кон маргинализираните заедници во Собранието.

Освен редовната работа за време на одржување на седниците на Собранието и неговите работни тела, пратениците остваруваат контакти со граѓаните²¹, контакти и консултации со здруженија на граѓани и синдикати, соработка со меѓународни организации и други

¹⁹ Родовите квоти во изборните листи се издвоени како позначајно достигнување на Клубот на пратенички на веб-страницата на Собранието на РМ.

²⁰ Јавна расправа за подобра грижа и третман на лицата што живеат со ХИВ – ЛКЖХИВ во Македонија од 14.12.2012. Веб-страница на Собранието на РМ.

²¹ Остварување на контакти на пратениците со граѓаните и избирачите во изборните единици. (Според член 36 од Законот за Собрание, пратениците како претставници на граѓаните треба да остваруваат редовни средби преку кои ќе се информираат за проблемите, потребите и предизвиците во изборната единица од која доаѓаат. Во соработка со единиците на локалната самоуправа, Собранието секој петок обезбедува услови за контакти на пратениците со граѓаните и избирачите во нивните изборни единици).

активности од надлежноста на Собранието.²² Имено, оваа процена е направена врз основа на средбите со пратениците со здруженијата, што сметаме дека ќе влијае врз поголема заложба на пратениците да поддржат закони, политики и практики насочени кон унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето.

2. АНАЛИЗА НА ПРАКТИКАТА НА СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО ИНИЦИЈАТИВИ ЗА ПРОМЕНА НА ЗАКОНИ И ПОЛИТИКИ ПОВРЗАНИ СО ПРАВАТА НА ЛГБТИ ЛУЃЕТО

Законот за спречување и заштита од дискриминација (2010)²³ предвидува заштита од дискриминација во приватниот и јавниот сектор, а се применува во случаи на дискриминација во сите области во општеството. Република Македонија сè уште нема донесено сеопфатно антидискриминациско законодавство, кое експлицитно овозможува заштита од дискриминација врз основа на сексуалната ориентација и на родовиот идентитет, ниту пак е воспоставена значајна практика преку која институциите ќе демонстрираат соодветна заштита од дискриминација на ЛГБТИ луѓето. Носењето на ЗСЗД предизвика дебата за потребата од внесување на сексуалната ориентација како основа за заштита од дискриминација, а еден од аргументите беше дека тоа би било спротивно на Уставот на Република Македонија.²⁴ Пред усвојувањето на овој Закон, Собранието на Република Македонија донесе закони во кои експлицитно е наведена сексуалната ориентација како основа за заштита од дискриминација, а кои се однесуваат на различни области (Закон за заштита на правата на пациентите²⁵, Закон за работните односи²⁶, Закон за волонтерството²⁷, Закон за високото образование²⁸, Закон за јавно здравје²⁹, Законот за семејство³⁰). Заложбите на ЛГБТИ заедницата и здруженијата што работат на унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето се насочени кон дополнување на ЗСЗД со проширување на основите за заштита од дискриминација и вклучување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет, за што е потребна поддршка од мнозинството пратеници.

2.1. УСВОЈУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ И ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА

Контекстот во кој се развиваат ЛГБТИ правата во изминатиот период е значаен аспект во процената на постојниот состав на Собранието и капацитетот на пратениците да ги поддржат законите и политиките за унапредување на правата на луѓето со различна сексуална ориентација и родов идентитет. Првичните дискусии поврзани со ЛГБТИ луѓето во Собранието на Република Македонија започнаа при носењето на Законот за спречување и заштита од дискриминација во 2010 година.

22 Службен весник на Република Македонија бр. 104/2009. Закон за Собранието на Република Македонија, член 8.

23 Службен весник на Република Македонија бр. 50/2010. Закон за спречување и заштита од дискриминација.

24 „Сексуалната ориентација е исфрлена од Предлог-законот за заштита од дискриминација затоа што таков термин не познава македонското законодавство, ниту македонскиот Устав“. Време: Сексот – неуставен во Македонија?! 1.2.2010.

25 Службен весник на Република Македонија бр. 82/2008. Закон за заштита на правата на пациентите, член 5 ст. 2.

26 Службен весник на Република Македонија бр. 62/2005. Закон за работните односи, член 6.

27 Службен весник на Република Македонија бр. 85/2007. Закон за волонтерството, член 9.

28 Службен весник на Република Македонија бр. 35/2008. Закон за високото образование, член 108 ст. 4.

29 Службен весник на Република Македонија бр. 22/2010. Закон за јавно здравје, член 16.

30 Службен весник на Република Македонија бр. 80/1992, 38/2004. Закон за семејството, член 177 л.

Претходно Министерството за труд и социјална политика, во соработка со здруженијата на граѓани, подготвуваше предлог-закон кој првично предвидуваше експлицитна забрана за дискриминација врз основа на сексуалната ориентација. На почетокот на 2010 година министерот за труд и социјална политика го презентираше Предлог-законот за спречување и заштита од дискриминација, потенцирајќи притоа дека сексуалната ориентација не е наведена во Законот. Промоцијата на Предлог-законот предизвика реакции од страна на здруженијата и пошироката јавност, кои се рефлектираа и во подоцнежната собраниска расправа за текстот на Законот.

Во текот на собраниската расправа за Предлог-законот за спречување и заштита од дискриминација, која се водеше во отсуство на опозицијата, се искажаа низа хомофобични изјави. Во недостиг на аргументи за подобрување на текстот на Законот, пратениците во своите говори го оспоруваа и омаловажуваа концептот на сексуалната ориентација. Дел од пратениците тврдеа дека усвојувањето на сексуалната ориентација како основа за заштита од дискриминација е „туѓо, наметнато, неприродно“ и ги доведува во прашање македонските традиционални вредности.³¹ Дел од овие дискусии се актуелни и денес, секогаш кога се зборува за Законот за спречување и заштита од дискриминација. Имено, како клучен аргумент против внесување на сексуалната ориентација како основа за заштита од дискриминација беше посочуван стравот од легализирање на истополовите бракови и постигнување на брачна еднаквост со која партнерите од ист пол ќе се стекнат со истите права како и хетеросексуалните парови, па ќе можат заеднички да посвојуваат и одгледуваат деца.

Еднаквоста е универзален принцип врз кој се заснова примената на основните човекови права и слободи, додека сексуалната ориентација е една од основните карактеристики на поединецот. Наметнувањето на дискусија која го спречува почитувањето на правото на заштита од дискриминација директно ги засега правата на ЛГБТИ луѓето, кои пак досега не истакнале барање за склучување на истополови бракови, но континуирано ја искажуваат потребата од ефикасна заштита од дискриминација и насилство.

На 22 февруари 2010 година Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот организираше јавна расправа по Предлог-законот за спречување и заштита од дискриминација.³² Од искажаните мислења, ставови и дискусии на експертите за човекови права, претставниците на земјите членки на ЕУ, претставниците на граѓанскиот сектор и научната јавност, беше заклучено дека е потребно Владата да достави до пратениците во Собранието на Република Македонија усогласена верзија на Предлог-законот во кој ќе бидат преточени директивите на Советот на ЕУ 2000/43/ЕЗ и 2000/78/ЕЗ (кои ја содржат сексуалната ориентација како дискриминациска основа) за спроведување на принципот

31 Пратеникот Дарко Димитриевски од ВМРО-ДПМНЕ истакна: „Кај нас генерациски е негуван и пренесуван универзалниот македонски семеен модел, според кој целосен е само оној човек кој се состои од својата жена, себе си и своите деца“. Извештај 2010.

32 Заклучоци на Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот по одржаната Јавна расправа по Предлог-законот за спречување и заштита од дискриминација. 22.2.2010 година. Извор: веб-страницата на Собранието на РМ.

за еднаков третман на граѓаните во Република Македонија по секоја основа. Исто така, експертите побараа Предлог-законот да се усогласи со препораките од Венецијанската комисија на Советот на Европа, ОДИХР и заклучните согледувања на специјализираните тела на ООН, меѓународните стандарди и европското законодавство, со што ќе се обезбеди ефикасна заштита од сите форми на дискриминација загарантирани со Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во Собранието на Република Македонија.

Првото читање на Предлог-законот за спречување и заштита од дискриминација во Собранието започна со тоа што тогашната опозиција ја напушти седницата со образложение дека „со владиниот предлог на закон нема да се добие независна комисија која ќе штити и спречува дискриминација на секој граѓанин на Република Македонија по која било основа“.³³ Според пратениците на ВМРО-ДПМНЕ, причина за напуштањето на пратениците на СДМС била нивна неуспешна борба сексуалната ориентација да стане дел од Законот³⁴, односно дека главен камен на сопнување е сексуалната ориентација и желбата на СДСМ и на дел од невладините организации во Македонија постепено да влеземе во редефинирање на бракот.³⁵ На собраниската седница само една пратеничка од владината коалиција говореше афирмативно во однос на сексуалната ориентација како основа за дискриминација.³⁶ Таа ги критикуваше и „аргументите“ дека таквиот закон ќе овозможи редефинирање на бракот, посвојување на деца од хомосексуални двојки, педофилија и други „стравотни работи“. Пратеничката ги обвини двете најголеми партии дека го користат Законот за предизборен маркетинг и апелираше Законот да не се става во функција на дневните политички цели.

Поддршка за усвојување на закон согласно европските стандарди беше пратена од ИЛГА Европа³⁷ со барање, меѓу другото, да се воведат сеопфатен Закон за заштита од дискриминација кој ќе опфати заштита врз најмалку шест основи, вклучувајќи ја и сексуалната ориентација. Хјуман рајтс воч со писмо до тогашниот премиер на Македонија реагираше на Предлог-законот со барање ЗСЗД да вклучува заштита од дискриминација врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет.

И покрај многубројните и домашни и меѓународни реакции, вклучително и укажувањето на Народниот правобранител дека првичниот концепт (со вклучена сексуална ориентација) имаше предности, Собранието донесе закон кој ги исклучува ЛГБТИ луѓето од ефикасна заштита од дискриминација.

Во јули 2015 година пратеничката Лилјана Поповска поднесе Предлог-закон за измена на Законот за спречување и заштита од дискриминација, со кој се бара дополнување на членот 3 од ЗСЗД со зборовите: „сексуална ориентација и родов идентитет“. Во образложението на

33 Коалиција Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници. Годишен извештај за 2010 година, стр. 10.

34 Idem.

35 Idem.

36 Idem.

37 Меѓународна ЛГБТИ асоцијација – Европски регион. <https://www.ilga-europe.org/>.

Предлог-законот пратеничката се повикува на потребата од реална заштита на ЛГБТИ луѓето презентирајќи примери на насилство и дискриминација кои останаа неказнети како резултат на неконзистентната законска рамка и несоодветниот одговор на институциите во заштитата на правата на ЛГБТИ луѓето.

Предлог-законот беше даден на мислење до Владата, која пак со писмено образложение му предложи на Собранието да не го усвои. Во писменото мислење, Владата наведува дека постојниот ЗСЗД со отворената одредба „по која било друга основа кој е предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор“ дава можност за заштита и врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет и дека постојат повеќе закони во кои веќе е обезбедена заштита од дискриминација врз основа на сексуалната ориентација, набројувајќи ги законите кои се споменати погоре во оваа анализа.³⁸

Предлог-законот за изменување на Законот за спречување и заштита од дискриминација беше разгледан од Комисијата за труд и социјална политика на Собранието на Република Македонија, како матично работно тело, но не беше прифатен и не беше даден на понатамошно читање, односно разгледување. На седница на Собранието одржана на 26.8.2015 година, Собранието со 60 гласови за го усвои заклучокот со кој „Предлог-законот за спречување и заштита од дискриминација поднесен од пратеничката Лилјана Поповска не е прифатлив и не може да се даде на натамошно второ читање“.³⁹

До завршување на оваа процена, Собранието нема расправано по друг предлог за суштествени измени на ЗСЗД со кои би се подобрила заштитата од дискриминација.⁴⁰ Извесно е дека овој пратенички состав ќе одлучува за новиот Закон за заштита од дискриминација што се подготвува од страна на Министерството за труд и социјална политика во консултација со здруженијата на граѓани кои работат во оваа област.⁴¹

2.2. ДЕКЛАРАЦИЈАТА ЗА ОСУДА НА ГОВОР НА ОМРАЗА ВРЗ МАРГИНАЛИЗИРАНИТЕ ЗАЕДНИЦИ

На 17 мај 2012 година Комисијата за еднакви можности на жените и мажите, по иницијатива на Коалицијата Сексуални и здравствени права на маргинализирани заедници, а по повод Меѓународниот ден за борба против хомофобија и трансфобија, одржа јавна расправа на тема „Третманот на маргинализираните заедници во јавната комуникација“. Целта на оваа расправа беше да се отвори прашањето на говор на омраза, дискриминација и стигма кон ЛГБТИ луѓето и другите маргинализирани заедници, како сексуалните работници/чки, луѓето

38 Мислење од Владата на РМ по Предлог-законот за изменување на Законот за спречување и заштита од дискриминација од 25.8.2015 година. Достапно на веб-страницата на Собранието на РМ.

39 Гласање од седница бр. 63 на Собранието на Р Македонија одржана на 26.08.2015. Достапно на веб-страницата на Собранието на РМ.

40 Во 2014 година Собранието го измени и дополни Законот со одредби со кои се менуваат критериумите за избор на членовите на Комисијата. Во 2015 година извршени се измени во делот на прекршочните одредби, со што се направени усогласувања со Законот за прекршоци.

41 Академик: Јавна дебата за новиот Закон за спречување и заштита од дискриминација. 20.10.2017 г.

кои употребуваат дроги и луѓето кои живеат со ХИВ во јавниот дискурс. Расправата ја отвори и водеше претседателката на Комисијата за еднакви можности на мажите и жените во Собранието на Република Македонија, Лилјана Поповска, а збор имаа и тогашниот претседател на Комисијата за заштита од дискриминација и претставници на научни институции, здруженија на граѓани и здравствени работници.

Поради високиот степен на нетрпеливост кон маргинализираните заедници, Предлог-декларацијата поаѓа од националните документи кои ги идентификуваат мажите кои имаат секс со мажи, луѓето кои употребуваат дроги и сексуалните работници како групи кои заслужуваат особено внимание и приоритет во борбата со ХИВ поради асоцираното ниво на стигма и дискриминација.⁴² Република Македонија како потписник на Изјавата во ООН за „Човековите права, сексуалната ориентација и родовиот идентитет“, во која се искажува вознемиреност поради насилството, малтретирањето, дискриминацијата, исклучувањето, стигматизацијата и предрасудите кон луѓето во сите земји поради нивната сексуална ориентација и родов идентитет⁴³, и другите меѓународно преземени обврски, треба да усвои сеопфатна законска рамка за заштита од дискриминација врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет.⁴⁴ Една од причините за поднесување на Предлог-декларацијата до Собранието во тој период беше и говорот на омраза од извесни политичари, религиозни и други лидери на граѓанското општество и говорот на омраза во медиумите и на Интернет.⁴⁵ Текстот на Декларацијата потсетува на препораките на меѓународните тела за заштита на човековите права во кои се промовира принципот дека „ниту културните, ниту традиционалните, ниту религиските вредности, ниту правилата на ‘доминантната култура’ не можат да бидат повикани за да го оправдаат говорот на омраза или која и да е друга форма на дискриминација, вклучувајќи ја и сексуална ориентација или родов идентитет како дискриминациски основи“⁴⁶. Дополнително, Европската комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРН) им препорачува на властите дека треба преку своите највисоки претставници, „систематски и јавно да се оградуваат, користејќи најстроги зборови, од какви било изрази на нетолеранција дадени од страна на предводниците на јавното мислење и медиумските личности“.⁴⁷

Крајната цел на јавната расправа по Предлог-декларацијата беше таа да се усвои, со што Собранието ќе го осуди говорот на омраза и дискриминаторскиот говор кон мажите кои имаат секс со мажи, луѓето кои употребуваат дроги, сексуалните работници и луѓето кои живеат со ХИВ, почитувајќи го притоа правото на слобода на изразување, согласно правната пракса на Европскиот суд за човекови права. Со оваа Декларација Собранието требаше да

42 Видете „Национална стратегија за ХИВ/СИДА 2007 – 2011“, Министерство за здравство, Влада на Република Македонија, декември 2007, стр. 12. http://www.unicef.org/tfymacedonia/Nacionalna_Strategija_za_HIV-SIDA_2007-2011.pdf.

43 Statement on Human Rights, Sexual Orientation and Gender Identity.

44 Видете „Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity“, http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/19session/A.HRC.19.41_English.pdf

45 Резолуцијата 1728 (2010), Дискриминација врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет, на Парламентарното собрание на Советот на Европа, точка 7. <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1728.htm>

46 Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity (Adopted by the Committee of Ministers on 31 March 2010 at the 1081st meeting of the Ministers' Deputies)

47 Извештај на ЕКРН (четврт круг на мониторинг), 2010, стр. 11

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Former_Yugoslav_Republic_Macedonia/MKD-CbC-IV-2010-019-MKD.pdf.

ја повика Владата на Република Македонија да преземе мерки за зголемување на свеста кај јавните власти за нивната одговорност, како и да се воздржат од такви изјави, особено во медиумите, кои можат разумно да бидат разбрани како легитимирање на говор на омраза или дискриминација. Исто така, да ги охрабри јавните службеници да промовираат толеранција и почитување на човековите права на маргинализираните заедници.⁴⁸

За време на двочасовната дискусија беше потенцирано дека немањето политичка волја за признавање, почитување и заштита на правата на ЛГБТИ луѓето е една од главните причини зошто Македонија се најде на дното на листата земји на мапата на ИЛГА – Европа. Во 2012 година Македонија падна две места подолу (од минус 2 на минус 4) во однос на претходните години, на мапата на која се мери правната и административната пракса на институциите кон ЛГБТ луѓето.⁴⁹

По дискусијата на јавната расправа во која се вклучија пратеници и претставници на граѓанскиот сектор, Комисијата за еднакви можности на жените мажите ги донесе следните заклучоци:

1. Комисијата за еднакви можности на жените и мажите ги поддржува и поттикнува активностите на Комисијата за заштита од дискриминација во насока на спречување и заштита од дискриминација на лицата од маргинализираните заедници, убедена дека Комисијата ќе остане отворена за сите појави на дискриминација;
2. Комисијата ги осудува сите појави на говорот на омраза кон маргинализираните заедници и повикува на толеранција, разбирање и прифаќање на различностите кај сите наши граѓани, почитувајќи го правото на избор како човеково право;
3. КЕМ ги поттикнува сите институции и поединци да се борат против стереотипите и предрасудите во општеството кои можат да бидат основа за дискриминација и за спречување на потрагата по среќа на секој наш граѓанин;
4. КЕМ ги почитува различните ставови во општеството и правото тие да бидат искажани од секој поединец без штетни последици за него;
5. КЕМ ја поздравува волјата на институциите и поединците за унапредување на третманот на ХИВ/СИДА;
6. КЕМ сугерира вклучување на темата за маргинализираните заедници во разни дебати во Собранието;
7. КЕМ, во согласност со своите претходни заклучоци, сугерира сеопфатно сексуално образование што ќе придонесе за ослободување од стигмата, предрасудите и стереотипите;
8. КЕМ ќе продолжи силно да се залага за промоција на политиките на недискриминација и унапредување на демократските процеси во земјата.⁵⁰

⁴⁸ Текст на Декларацијата за осуда на говорот на омраза.

⁴⁹ ILGA - Europe Rainbow Map ги рангира европските земји според законски и административни практики според 42 категории и ги оценува на скала до 30 (највисока оценка: почитување на човековите права и целосна еднаквост на ЛГБТ луѓето и -12 најниска оценка: сериозни повреди на човековите права и дискриминација на ЛГБТ луѓето).

⁵⁰ ILGA - Europe Rainbow Map ги рангира европските земји според законски и административни практики според 42 категории и ги оценува на скала до 30 (највисока оценка: почитување на човековите права и целосна еднаквост на ЛГБТ луѓето и -12 најниска оценка: сериозни повреди на човековите права и дискриминација на ЛГБТ луѓето).

Во заклучоците од јавната расправа отсуствува експлицитното именување на одделните маргинализирани заедници што се најмногу изложени на говор на омраза и на дискриминација, посебно ЛГБТИ луѓето, што укажува на непризнавање на нивната борба за еднаквост од страна на Собранието.

По неуспешниот обид за јавна осуда на говорот на омраза кон ЛГБТИ луѓето и другите маргинализирани заедници од страна на пратениците на јавната расправа на Комисијата за еднакви можности на жените и мажите, на ден 17 јуни 2012 година пратеникот од Либерална партија Ивон Величковски поднесе Предлог-декларација за осуда на говорот на омраза до Собранието на Република Македонија. Предлог-декларацијата беше подготвена во соработка со Коалицијата Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници.⁵¹

Мнозинството пратеници во тогашниот состав на Собранието на Република Македонија не го поддржа предлогот оваа Декларација да биде ставена на дневен ред на Собранието, да биде расправано по неа и да се гласа за нејзино усвојување. Ова е дополнителна потврда за немањето политичка волја за поддршка на напорите за постигнување формална и фактичка еднаквост на маргинализираните заедници, а посебно на ЛГБТИ луѓето.

2.3. ИНИЦИЈАТИВА ЗА УСТАВНИ ИЗМЕНИ – АМАНДМАН XXXIII – РЕДЕФИНИРАЊЕ НА БРАКОТ И ВОЊБРАЧНАТА ЗАЕДНИЦА

На 01.07.2014 година Владата на Република Македонија поднесе до Собранието „предлог за пристапување кон измена на Уставот на Република Македонија со насоки за изменување и дополнување на Уставот на Република Македонија“.⁵² Со предлогот, Владата бараше интервенција во областите кои се однесуваат на судството, финансиите и семејните права. Помеѓу другите предлози, Владата поднесе барање за дефинирање на бракот како заедница исклучиво меѓу само една жена и само еден маж.

Предлогот најпрво се разгледуваше во Комисијата за уставни прашања, на која имаше дебата и околу предлог-измените кои се однесуваат на брачните права. Пратеник на тогашната владејачка партија во Собранието тврдеше дека „бракот е услов за постоење на функционално, традиционално семејство во кое треба да се одгледуваат и воспитуваат децата“ и дека уставното дефинирање „ќе значи отстранување на обидите на некои невладини организации за редефинирање и деинституционализација на бракот“.⁵³

51 Предлог-декларација за осуда на говорот на омраза. 17.7.2012 г. Достапна на веб-страницата на Либерална партија на Македонија.

52 Академик: Содржина на Предлогот за пристапување кон измена на Уставот на Република Македонија со насоките за изменување и дополнување на Уставот. 16.7.2014 г.

53 Пратеникот д-р Андон Чибишев од ВМРО-ДПМНЕ, Извештај од седница бр. 1 на Комисијата за уставни прашања одржана на 15.07.2014.

На собраниската седница на која беше донесена одлука со двотретинско мнозинство за пристапување кон измена на Уставот, пратениците на владејачката партија изнесуваа аргументи дека постои широк консензус и дека „треба да го дефинираме бракот со Устав, за да не може пратеници од некое идно парламентарно мнозинство да ја променат многувековната дефиниција на бракот“.⁵⁴ Начинот на кој предлог-амандманите беа предложени и понатамошното постапување по нив беше во спротивност на постапката за измена на Уставот утврдена во Деловникот на Собранието. Според овој акт, предлогот за пристапување кон измена на Уставот треба да содржи „конкретни насоки“ за изменување и дополнување на Уставот и „образложение за причините“ поради кои тоа се предлага.⁵⁵ Предлогот кој Владата на 1 јули 2014 година го достави до Собранието се однесуваше на дефинирање на бракот, но не и на вонбрачната заедница. Собранието, во согласност со Деловникот, обезбеди двотретинско мнозинство, со што беше усвоена одлука за пристапување кон измена на Уставот, а на Владата ѝ беше даден рок да го изготви нацртот на Амандманот. Текстот на предложениот Амандман кој Владата го достави до Собранието на 25 јули 2014 година, покрај дефиницијата за брак, предвидува и дефиниција за регистрирана брачна и вонбрачна заедница. На овој начин Владата ја злоупотреби претходната одлука на Собранието за пристапување кон измена на Уставот на начин што предложи амандманско решение за кое претходно ниту биле дадени конкретни насоки ниту образложение за причините за таквата измена. За разлика од претходната одлука, за прифатливоста на нацрт-амандманот, Собранието според Деловникот одлучува со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, а не со двотретинско мнозинство.⁵⁶ И покрај ваквиот процедурален пропуст на Владата, Собранието на 27 август 2014 година со мнозинство гласови го утврди нацртот на амандманот и го стави на јавна дискусија.

Овој амандман подоцна претрпе измени, но сепак, во тој период предизвика сериозна дебата во која здруженијата на граѓани и самата ЛГБТИ заедница ја изрази својата загриженост дека предлогот претставува уназадување на човековите права и придобивките од современиот развој на практиката на Европскиот суд за човекови права за заштита на истополовите партнерства. Дефинирањето на заедништвото помеѓу еден маж и една жена како единствена форма на животна заедница која продуцира правно дејство (брачна заедница и регистрирана вонбрачна заедница и кој било друг регистриран облик на животна партнерство), го повредува правото на семеен живот, принципот на еднаквост на сите граѓани, принципот на праведност и владеењето на правото, гарантирани со Уставот на Република Македонија. Европскиот преседан на уставно дефинирање на вонбрачната заедница како животна заедница исклучиво помеѓу еден маж и една жена, како и последиците кои ваквото дефинирање на бракот и вонбрачната заедница можат да го имаат врз правото на семеен живот, се во колизија со ратификувани меѓународни документи кои се дел од националниот правен систем на РМ и кои имаат повисоко правно дејство од националното

⁵⁴ Коалиција Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници. Годишен извештај за 2014 година, стр. 27.

⁵⁵ Службен весник на Република Македонија број 91/2008, 119/10 и 23/2013. Деловник на Собранието на Република Македонија, член 194.

⁵⁶ *Idem.*, член 198 ст. 3.

законодавство. Тука особено е значаен членот 8 од Европската конвенција за човекови права и Препораките на Советот на Европа кои се однесуваат на почитувањето на правото на приватност и семеен живот. Предлог-измените на Уставот претставуваат опасност за создавање на контрадикторност и практичен судир меѓу уставните одредби и одредбите од ратификуваните меѓународни документи.

Поддршка на барањата на здруженијата на граѓани за повлекување на предлог-уставните измени за дефинирање на бракот и вонбрачната заедница даде и Венецијанската комисија.⁵⁷ Во своето мислење за Амандманот IV на Уставот на Унгарија од 2013 година, Комисијата јасно наведува дека државата треба да ги заштити и долготрајните емоционални и економски партнерства на лицата кои живеат заедно (на пример, оние односи во кои паровите немаат или не можат да имаат деца). Венецијанската комисија воопшто не го оспорува правото на Македонија да го дефинира бракот исклучиво како заедница помеѓу еден маж и една жена, но истовремено и јасно укажува на потребата од примена на проширеното гледиште на ЕСЧП за поимот семеен живот.⁵⁸

До денес Собранието нема одржано седница за гласање по нацрт-уставните измени, па бракот и понатаму е регулиран на ниво на Законот за семејство, а истополовите партнерства сè уште се нерегулирани.

⁵⁷ Академик: Клучни забелешки и совети на Венецијанската комисија за уставните измени. 15.10.2014.

⁵⁸ Пресуда на ЕСЧП *Schalk and Kopf v. Austria* (No. 30141/04, ECHR 2010).

IV. ЗАСТАПЕНОСТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА, НЕДИСКРИМИНАЦИЈАТА И ПРАВАТА НА ЛГБТИ ЗАЕДНИЦАТА ВО ПРОГРАМИТЕ НА ПАРЛАМЕНТАРНИТЕ ПОЛИТИЧКИ ПАРТИИ ЗА ПРЕДВРЕМЕНИТЕ ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ 2016 ГОДИНА И ПОДДРШКАТА НА ИНИЦИЈАТИВИТЕ НА ГРАЃАНСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ВО ПРЕДИЗБОРНИОТ ПЕРИОД

1. АНАЛИЗА НА ПРОГРАМИТЕ НА ПАРЛАМЕНТАРНИТЕ ПОЛИТИЧКИ ПАРТИИ

1.1. ПРОГРАМА НА СОЦИЈАЛДЕМОКРАТСКИОТ СОЈУЗ НА МАКЕДОНИЈА И КОАЛИЦИЈАТА „ПЛАН ЗА ЖИВОТ ВО МАКЕДОНИЈА“

Програмата „План за живот во Македонија“ на Социјалдемократскиот сојуз на Македонија (во понатамошниот текст СДСМ) е коалициска програма зад која застапаат 14 политички партии.⁵⁹ Како социјалдемократска партија согласно идеологијата која ја застапува, од СДСМ се очекува да биде поддржувач и промотор на човековите права и да штити од дискриминација, вклучувајќи ги и правата на ЛГБТИ заедницата. Пред парламентарните избори, СДСМ како опозициска партија ги поддржуваше правата на ЛГБТИ луѓето преку соработка со граѓанските организации, осудување на насилството и застапување за унапредување на заштитата од дискриминација во Собранието. Од СДСМ како најголема партија од власта се очекува да направи значајни чекори кон унапредување на ЛГБТИ правата, иако по изјавата на пратеникот Мухамед Зекири⁶⁰ стана јасно дека политиките за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето не уживаат апсолутна поддршка од сите пратеници на СДСМ, зашто партијата истакна дека се работи за личен, а не партиски став.

Во програмата „План за живот во Македонија“ најзастапени се темите поврзани со намалување на сиромаштијата, невработеноста, зајакнувањето на средната класа и економското зајакнување на граѓаните, што одговара на социјалдемократијата.

Социјалдемократите го прикажуваат почитувањето на човековите права како примарна цел на партијата и се залагаат за развој на институционалните капацитети за заштита на човековите права, градење на доверба во власта како заштитник на човековите права врз принципите на слобода, еднаквост, сигурност и човеково достоинство. Во однос на антидискриминацијата СДСМ се залага за воспоставување систем за целосно отстранување на сите форми на дискриминација во Република Македонија и реформирање на Комисијата за заштита од дискриминација, во насока на гарантирање на независноста и стручноста на ова тело и зголемување на неговите надлежности. Со оваа заложба на социјалдемократите се очекува дека ќе влијаат врз подобрена заштита од дискриминација врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет. Независноста и стручноста на Комисијата за заштита од дискриминација е проблем на кој постојано посочуваат и ЛГБТИ организациите⁶¹, кои преку поднесување на претставки ја тестираат работата на ова

59 Нова Социјалдемократска партија – НСДП, Либерално-демократска партија – ЛДП, Партија за движење на Турците во Македонија – ПДТ, Нова алтернатива – НА, Демократски сојуз на Власите од Македонија – ДСВМ, Српска странка на Македонија – ССМ, Партија за економски промени 21 – ПЕП 21, Партија на обединети пензионери и граѓани на Македонија – ПОПГМ, Партија за европска иднина – ПЕИ, Алијанса за позитивна Македонија – АПМ, Демократска обнова на Македонија – ДОМ, Српска напредна странка во Македонија – СНСМ, Партија за целосна еманципација на Ромите – ПЦЕР.

60 Либертас: Зекири: Имам право на личен став. Активисти за човекови права: Правата и слободите на индивидуата завршуваат каде што почнуваат правата и слободите на другите, 4.7.2017.

61 Скандалозен избор на некомпетентни комесари за заштита од дискриминација. Годишен извештај, Коалиција СЗПМЗ. 2015 г., стр. 67.

тело, кое досега несоодветно и неефикасно ги третираше случаите на дискриминација врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет преку неутврдување на дискриминација и во очигледни случаи.⁶²

Во воведниот дел на Програмата се застапени прашања од областа на сексуалното и репродуктивното здравје како сервиси и услуги за жртви на родово засновано насилство, достапност на матичен гинеколог за секоја бремена жена и проширување на позитивната листа на лекови. Во делот „Контрола на власта“ е посветено внимание на унапредување на пристапот до правда преку враќање на независноста на судството, реформи во Судскиот совет, транспарентни постапки при избор и разрешување на судии, зголемување на ефикасноста на судството и реформи во Јавното обвинителство. Во овој дел се посветува внимание на бесплатната правна помош и се утврдува нефункционалноста на постојното законско решение во пракса. Подобрувањето на пристапот до правда е значајно прашање за унапредување на правата на ЛГБТИ заедницата, бидејќи таа се соочува со молк од страна на Јавното обвинителство во случаите на напади на ЛГБТИ Центарот за поддршка и напади кон ЛГБТИ активисти. Истражувањата⁶³ и извештаите⁶⁴ на граѓанските организации покажуваат дека ЛГБТИ луѓето редовно се соочуваат со вознемирување, дискриминација и насилство од омраза, немаат доверба во институциите, а во ретките случаи кога овие настани се пријавуваат до надлежните институции, тие не дејствуваат во насока на заштита на правата на ЛГБТИ луѓето и дополнително не ја почитуваат приватноста и доверливоста на податоците. Препознавањето на ЛГБТИ заедницата и нејзините правни проблеми во Законот за бесплатната правна помош е барање на граѓанските организации кое треба да придонесе кон унапредување на пристапот до правда и градење на доверба кон институциите.

Говорот на омраза во „Планот за живот во Македонија“ е препознаен како дел од слободата на изразување, а ЛГБТИ заедницата е изречно идентификувана како една од заедниците што е најизложена на говор на омраза. Во Програмата се предлагаат општи мерки за унапредување и гарантирање на слободата на изразување, преку системски обуки на судовите и пошироката јавност за препознавање и соодветен третман на говорот на омраза. Еден од основните приоритети на ЛГБТИ организациите е ефикасна заштита од говор на омраза врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет. Во моменталните законски решенија не постои можност за изрекување на административни казни кон медиумите кои употребуваат говор на омраза, туку надлежностите на регулаторните и саморегулаторните тела се сведуваат на утврдување на повреди и непочитување на Законот за медиуми, Законот за спречување и заштита од дискриминација, Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и Кодексот на новинарите на Македонија.

62 КЗД не утврди дискриминација во хомофобични учебници по Психологија. Годишен извештај, Коалиција СЗПМЗ. 2014 г., стр. 22.

63 75 % од испитаниците одговориле дека немаат доверба во полицијата дека ќе ги заштити како ЛГБТИ луѓе. Извор: Анализа на проблемите и потребите на ЛГБТИ луѓето во Република Македонија, Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија – ЛГБТИ Центар за поддршка.

64 Неказнивост на насилството мотивирано од омраза врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет. Годишен извештај, Коалиција СЗПМЗ. 2015 г., стр. 46.

Во Програмата, СДСМ се залага за унапредување и заштита на правото на мирен собир без разлика дали на власта ѝ „се допаѓаат пораките од собирот или не“. Гарантирањето на ова право е важно за ЛГБТИ заедницата во обидите за организирање Паради на гордоста и слични јавни настани за промоција на правата на ЛГБТИ луѓето⁶⁵. Иако досега ЛГБТ организациите не се обиделе да организираат Парада на гордоста, сепак искуството од соседните држави е дека властите ова право го ограничуваат под изговор дека овие собири ја загрозуваат безбедноста. Неколку страници од Програмата се посветени и на реформи во полицијата. Имајќи предвид дека досега здруженијата на граѓани имаат документирано повеќе случаи на несоодветно и понижувачко постапување кон ЛГБТИ лицата од страна на полициски службеници, нефункционалност на Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди на МВР и многу слаб ефект од работата на Народниот правобранител како механизам за контрола на работата на полицијата, професионализацијата на полицијата и зајакнувањето на нејзината улога како заштитник на човековите права и слободи на сите граѓани е неопходност за ефикасна заштита на ЛГБТИ заедницата од казни дела мотивирани од омраза. Во Програмата се предвидува и воведување на Полициски омбудсман како посебна организациона единица на Народниот правобранител.

Во второто поглавје, „Праведен даночен и социјален систем“, како принцип на социјалната политика е издвоено дека „сите имаат право на сопствен избор во животот, без да се соочат со предрасуди и дискриминација и без ризик да се најдат во социјално загрошена позиција поради својот избор“. Со овој принцип социјалдемократите ги вреднуваат различностите, правото на избор на сопствени животни стилови, вклучувајќи ги луѓето со неконвенционални сексуални и родови практики и вредности, кои не треба да бидат основа за маргинализација и исклучување. Карактеристика на Програмата на СДСМ е посветувањето на должно внимание кон родово базираното насилство. Мерките во Програмата за оваа тема соодветствуваат со проблемите на терен и барањата на граѓанските организации, со што партијата покажува и информираност за состојбите. СДСМ се залага за ратификација на Истанбулската конвенција и имплементација на нејзините одредби преку нов сеопфатен Закон за родово засновано насилство, вметнување на одредби во Кривичниот законик со кои ќе се регулираат различните форми на родово засновано насилство, буџетско финансирање на соодветни специјализирани сервиси кои ќе одговорат на специфичните потреби на жртвите итн. Овие мерки се особено значајни и за ЛГБТИ заедницата бидејќи Истанбулската конвенција насилството врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет го препознава како родово засновано насилство, за што предвидува низа мерки за превенција и заштита во многу области. Во делот за социјална заштита се предвидуваат и мерки за поединечни групи граѓани, какви што се луѓето со попреченост, еднородителските семејства, луѓето без лични документи, но недостига изречно споменување на ЛГБТИ заедницата и нејзино препознавање како група изложена на ризик за која се исто така потребни специфични социјални сервиси и права.

⁶⁵ Правото на мирен собир ја подразбира и обврската властите да обезбедат непречено одржување на собирот и во случаите кога попречувањето доаѓа од трети страни, како на пример, нападот на Маршот на толеранцијата во 2012 година. А1он: Наместо толеранција, физички напад врз Кочо Андоновски 17.11.2012.

Образованието е област во четвртото поглавје, „Европска иднина и квалитетен живот“. Социјалдемократите се залагаат за интегрален систем на квалитетно образование, кое ги вклучува и ги почитува различностите и поттикнува критичко мислење и активно граѓанство. Во Програмата на СДСМ е предвидено реформите во образованието да се спроведат со консултации и вклучување на сите засегнати страни, меѓу кои се и граѓанските организации. Барањето за воведување на сеопфатно сексуално образование е пресретнато во Програмата преку преземање на „мерки за унапредување на наставните програми со информации од областа на сексуалното и репродуктивното здравје и права, кои се соодветни на возраста, кои се засновани врз научни факти и кои ги промовираат човековите права и родовата еднаквост“. Воведувањето на сексуално образование, меѓу другото, е препознаено како мерка за превенција од хомофобично и трансфобично насилство и вознемирување од страна на граѓанските организации. Различноста е една од компонентите на сеопфатното сексуално образование со која учениците се информираат за различните сексуални и родови практики, со цел градење позитивни ставови и почитување на различноста. Во оваа област СДСМ предвидува и „ослободување на наставните предмети од непотребни и штетни содржини, особено од оние што поттикнуваат агресивност, нетолеранција, омраза и дискриминација“. Имајќи предвид дека ЛГБТИ организациите постојано бараат повлекување на хомофобичните и трансфобичните содржини од учебниците и учебните помагала, може да се заклучи дека со оваа заложба социјалдемократите имаат намера да одговорат на ова барање.⁶⁶

Во здравствената програма на СДСМ се предвидуваат промени на Законот за прекинување на бременоста, мерки за превенција од СПИ и ХИВ, барем еден орален контрацептив на позитивната листа, обезбедување на финансиски средства и простории за здруженија на граѓани кои работат со луѓе кои живеат со ХИВ. Сите овие мерки значат унапредување на сексуалното и репродуктивното здравје и одговараат на барањата на граѓанските организации. Иако прашањето за ХИВ не е исклучиво на ЛГБТИ заедницата, одржливоста на сервисите за превенција од ХИВ е тесно поврзано со работата на организациите кои ги штитат и промовираат ЛГБТИ правата.

Поддршката на граѓанскиот и независниот културен сектор и демократизацијата на културните политики се исто така дел од Програмата на СДСМ. Со оваа мерка се отвора можност за поддршка на културните настани на ЛГБТИ заедницата како значајно прашање преку кое се промовираат правата на луѓето со различна сексуална ориентација и родов идентитет, се промовира различноста и се слави културата на маргините. Културата е значаен медиум и алатка за промена на јавната свест, а поддршката на квир културата е барање на ЛГБТИ организациите.

⁶⁶ Хомосексуалноста во образованието во Република Македонија. Коалиција СЗПМЗ. 2011 г.

Во воведот на поглавјето „Градиме едно општество“, социјалдемократите го препознаваат поттикнувањето нетрпеливост кон ЛГБТИ заедницата, кое резултираше со насилство мотивирано од омраза. Ова е единственото место каде изречно се споменува ЛГБТИ заедницата, иако понатаму во поединечните мерки и цели не се споменуваат проблемите со кои се соочува оваа група на граѓани. Во целите од ова поглавје значајно е да се споменат: враќање на слободата и демократските вредности во општеството, со што ќе престанат поделбите помеѓу различните општествени социјални групи; и слобода во изјаснувањето на секој личен идентитет, наместо насилство, наметнување волја и уцени за остварување на правата загарантирани со Уставот. Слободното изјаснување на сексуалниот и родовиот идентитет е основа за насилство и вознемирување на ЛГБТИ луѓето, па тие се принудени да се кријат од околината и да живеат под притисок и страв, што резултира со нарушено физичко и ментално здравје.⁶⁷ Поради ваквата состојба, се очекува социјалдемократите да презентираат јасни планови и мерки кои специфично ќе бидат насочени кон една од најисклучените заедници.

Во повеќе области важни за ЛГБТИ заедницата, Програмата вклучува детални прегледи на состојбите и соодветни мерки кои одговараат на потребите, но без експлицитно споменување на ЛГБТИ заедницата. Програмата не ги адресира барањата на транс-заедницата за правно признавање на родот и здравствените услуги за медицинско потврдување на родот, а недостига и изречното споменување на термините ЛГБТИ, сексуална ориентација и родов идентитет.⁶⁸ Целата политичка платформа на социјалдемократите се заснова врз почитувањето на европските вредности и приближување на земјата до Европската Унија, која пак преку свои извештаи и изјави на високи претставници повеќепати има укажано на обврската на државата да ги заштити ЛГБТИ луѓето од насилство и дискриминација. Сепак, во Програмата на СДСМ отсуствува експлицитна заложба за подобрување на состојбата на оваа заедница.

⁶⁷ Чувствата на тага и безнадежност (47 %) во континуитет од најмалку две недели се карактеристика на психолошкиот профил на овие млади (се мисли на ЛГБ младите), кои во висок процент (30 %) сериозно размислувале и за самоубиство. Во споредба со „чистата“ хетеросексуална мнозинска група, кај нив ризикот за прекинување на животот е трипати повисок. Податоци од HBSCM истражувањето со млади на 15 години „Колку се еднакви и безбедни младите во Македонија во нивниот сексуален развој и сексуални искуства?“ Костарова-Унковска, Лина. Коалиција СЗПМЗ, 2016 г.

⁶⁸ Правно признавање на родот – термин кој се употребува да се означи потребата од промена на родот во документите за лична идентификација и негово впишување во матичната евиденција (промена на ознаката за пол во документите за лична идентификација и матичниот број).

1.2. ПРОГРАМА НА ВМРО-ДПМНЕ 2017 – 2020, „РЕАЛНО! РАБОТА, СИГУРНОСТ, НАПРЕДОК!“

Програмата на ВМРО-ДПМНЕ за предвремените парламентарни избори 2016 е програма на коалицијата предводена од тогашната најголема партија во власта. Зад обемната програма изложена на повеќе од петстотини страници застанаа 24 политички партии.⁶⁹ Програмата на ВМРО-ДПМНЕ е поделена на 17 поглавја, а под секое поглавје има набројано многу проекти кои партијата планира да ги оствари. Таа не содржи анализа на состојбите под секоја област, утврдување на проблемите и патокази за нивно надминување, туку е фокусирана на предлог-проекти во одредени области. Пишувајќи ја Програмата од позиција на партија која десет години била на власт, ВМРО-ДПМНЕ речиси и не ги вклучува главните општествени проблеми утврдени од страна на граѓанските организации, Европската комисија и другите регионални и меѓународни тела и не нуди соодветни решенија за нив.

ВМРО-ДПМНЕ спаѓа во групата на десни, конзервативни, демохристијански партии, но сепак е демократска партија која начелно се залага за демократски вредности, за разлика од партиите кои претставуваат порадикални десничарски идеи. На регионално ниво, партијата е дел од семејството на Европската Народна партија која ги обединува европските демохристијани и централно-десни партии. Овие партии не се познати како залагачи за унапредувањето на човековите права, особено не кога станува збор за ЛГБТИ заедницата; напротив, нивен приоритет се таканаречените семејни вредности и зачувувањето на традиционалното семејство.

Пред да ја разгледаме Програмата на ВМРО-ДПМНЕ, треба да се има предвид дека оваа партија во изминатите десет години го спречуваше унапредувањето на правата на ЛГБТИ луѓето преку неусвојување закони кои експлицитно ќе штитат од дискриминација и насилство врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет; негување на политика на неказнување кон напаѓачи на ЛГБТИ луѓе; ширење на говор на омраза и други форми на ширење нетрпеливост кон сексуалните и родовите малцинства, како и уназадување на женските права.⁷⁰

Од Програмата на ВМРО-ДПМНЕ можеме да заклучиме дека партијата во меѓувреме го нема променето ставот, па така, освен што отсутува споменување на ЛГБТИ заедницата или дискриминацијата врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет, отсутуваат и мерки/проекти кои индиректно би помогнале во унапредување на правата на ЛГБТИ заедницата. Родовата еднаквост е спомената само во еден проект во кој се зборува за вметнување на родово одговорно буџетирање во буџетите на локално и национално ниво.

⁶⁹ Социјалистичка партија на Македонија, Демократска партија на Србите во Македонија, Сојуз на Ромите од Македонија, Партија на правдата, Граѓанска опција за Македонија – ГРОМ, Странка на демократска акција на Македонија, Партија на Власите од Македонија, Партија за интеграција на Ромите, Работничко-земјоделска партија на Република Македонија, Трајно македонско радикално обединување, Македонска акција (МААК), Нова либерална партија, Партија на обединети демократи на Македонија, Македонска алијанса, Демократска партија на Турците на Македонија, ВМРО-ДП (ВМРО-Демократска партија), Демократска бошњачка партија, Демократска партија на Ромите, Социјалдемократска унија, Роми обединети од Македонија, Сојуз на Титови леви сили, Обединета партија за еднаквост на Ромите, Движење на национално единство на Турците, Демократски сили на Ромите.

⁷⁰ Сексуални и здравствени права на ЛГБТИК во 2013 година. Годишен извештај 2013 г. Коалиција СЗПМЗ. 8–22 стр.

Програмата започнува со стратешките цели и приоритети за периодот 2017 – 2020 година, меѓу кои е и „меѓусебна толеранција и почитување и еднаков третман на сите пред законот“, иако понатаму во Програмата не се предвидуваат проекти кои ги препознаваат проблемите со селективната правда, нееднаков пристап и дискриминација на различни категории граѓани од страна на институциите, како и исклучувањето на ЛГБТИ лицата од антидискриминациското законодавство.

Уште една стратешка цел на ВМРО-ДПМНЕ се инвестиции во образованието, но се добива впечаток дека за партијата унапредувањето на образованието во голема мера се сведува на инвестиции за изградба и/или реконструкција на училишните згради и на другите образовни институции, набавки на учебни помагала и опрема. Во областа на образованието не се видливи заложби за посериозни реформи во образовниот систем, особено не кон преземање мерки за заштита од дискриминација и вознемирување или унапредување на содржините поврзани со сексуалното и репродуктивното здравје и права.

Во Програмата има посебно поглавје насловено како „Земја на еднакви можности за сите“. Во овој дел исто така не може да се препознаат мерки со кои би се влијаело де факто врз почитување и заштита на човековите права и недискриминацијата, ниту пак би се вовеле сериозни реформи во системот на социјална заштита и би се унапредило законодавството согласно меѓународните и европските стандарди за човекови права. Во ова поглавје има 167 проекти кои опфаќаат различни области и категории граѓани, како поволности за пензионерите, зголемување на социјалната помош, проекти за лица со попреченост, мерки за вработување и самовработување, демографски развој, унапредување на состојбата на Ромите и заштита на деца. Недостига систематскиот пристап за решавање на проблемите во системот на социјална заштита и нееднаквоста на граѓаните, кои би имале ефект и врз ЛГБТИ луѓето.

Во Програмата на ВМРО-ДПМНЕ отсутуваат мерки за справување со родово заснованото насилство како посеопфатен термин кој ги вклучува сите облици на насилство врз основа на род, родов идентитет или родово изразување, туку се предвидени проекти за унапредување на заштитата од семејно насилство. Еден од овие проекти предвидува обуки на надлежните институции кои досега редовно се спроведуваа од страна на граѓански организации во соработка со надлежните институции, но се покажаа како недоволни за соодветен институционален одговор кон насилството. Со другиот проект се предвидува отворање на Центар за згрижување и рехабилитација на жртвите од трговија со луѓе и семејно насилство. Овој проект одговара на реалните потреби и барања на граѓанските организации, но отворањето на еден центар во држава каде постојат само четири,⁷¹ од кои повеќето не ги исполнуваат потребните стандарди, нема значајно да придонесе кон подобрување на состојбата.

71 Мапа на постојни специјализирани сервиси за жртви на родово базирано насилство во РМ, Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство.

Недискриминацијата и говорот на омраза се застапени во два проекта од Програмата. Едниот проект предвидува „основни обуки за промовирање на концептот на недискриминација и спречување на говор на омраза“. Во описот е предвидено обуките да ги посетуваат вработените во државните институции на локално и национално ниво, со цел да го применуваат стекнатото знаење во секојдневната работа. Градењето на капацитети на вработените во државната администрација за недискриминација и говор на омраза е потребна мерка, но сепак недоволна за да се обезбеди одржлив и ефикасен систем за спречување и заштита од дискриминација. Другиот проект е изработка на водич за родители за препознавање на дискриминацијата во инклузивното образование. Во образованието недостига систем за превенција и соодветен одговор во случаите на дискриминација, насилство и вознемирување, бидејќи истражувањата покажуваат дека персоналот во образовните институции нема нити потребни вештини да се справи со овој проблем нити каква било институционална поддршка, јасни процедури и можности за континуирана работа со учениците кои се жртви и сторители.⁷²

Во делот „Заштита на деца“ е ставен и проектот „Семејството – темел на општеството“, кој предвидува хуманитарни и едукативни активности за изучување на семејните традиции и обичаи, со цел кај децата од најрана возраст да се развие љубов и почит кон семејните вредности. Наместо воведување на сеопфатно сексуално образование кое одговара на реалните потреби, или барем проект за родова еднаквост со цел да се намали родово заснованото насилство и нееднаквоста меѓу младите, партијата планирала да ги задојува најмладите со сопствените идеолошки вредности кои дополнително ќе придонесат кон зголемување на нееднаквоста и нетолеранцијата кон родовите и сексуалните малцинства. Уште еден нецелисходен проект поврзан со родовата еднаквост е воведување на неплатено родителско отсуство за таткото,⁷³ со што партијата повторно не покажува сериозни заложби во изедначувањето на родовите улоги во приватната сфера и грижата за детето повторно ја препушта исклучиво на жената. Иако Програмата на ВМРО-ДПМНЕ е навидум посветена на грижата за најранливите и најсиромашните граѓани, доколку ги имаме предвид контекстот и искуствата од имплементацијата на овие мерки, можеме да заклучиме дека тие не би придонеле кон подобрување на состојбите.

Во поглавјето „Земја на сигурноста, правдата, слободата и на безбедноста“, во делот „Човекови права“, се предвидува воведување на уставната тужба, што е позитивна мерка во согласност со меѓународните стандарди за човекови права. За целисходно спроведување на ваква значајна реформа, неопходно е да се гарантира дека Уставниот суд ќе има стручни, професионални и финансиски ресурси да ја спроведе. Во овој дел се предвидени и корисни проекти како што е преведување и публикување на пресудите и информирање на граѓаните за

⁷² Колку се еднакви и безбедни младите во Македонија во нивниот сексуален развој и сексуални искуства?

За сексуалноста и сексуалното здравје низ родовата припадност, улоги, однесувања и детските права. Податоци од HBSCM истражувањето со млади на 15 години. Костарова-Унковска, Лина. Коалиција СЗПМЗ. 2016 г., стр. 48.

⁷³ Согласно член 167 од Законот за работни односи, доколку отсуството од работа за родителство од членот 165 не го користи работничката, правото на отсуство од работа за родителство го користи таткото или посвоителот на детето. Таткото или посвоителот е индиректен носител на правото на родителско отсуство, но мажите де факто и во овие услови не го користат ова право или се соочуваат со пречки од страна на работодавците. Неплатеното родителско отсуство за таткото или посвоителот во македонскиот контекст нема да има резултати во практиката.

нивните права согласно конвенцијата. Во овој дел уште еден корисен проект е унапредување на системот за бесплатна правна помош, кој всушност започна во 2015/16 година. Барањето на ЛГБТИ организациите е правните проблеми на оваа група граѓани да се опфатат како основи за добивање на бесплатна правна помош.

Во делот „Министерство за внатрешни работи во служба на граѓаните“ малку внимание е посветено на мерки насочени кон почитување на човековите права од страна на полициските службеници и вработените во органите во состав на МВР, кои изминатиот период беа критикувани како најмасовни прекршувачи на правата на граѓаните. Во овој дел се предвидени и неколку корисни проекти согласно барањата на граѓаните, какви што се достапни статистички податоци за казнените дела и реформа на Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди, но и непотребни проекти каков што е „Тренирај со специјалците“. Од понуденото во Програмата не се назираат проекти кои директно или индиректно би влијаеле врз соодветен одговор од страна на полицијата во случаите на криминал од омраза кон ЛГБТИ луѓето.

Во делот „Информатичка технологија и реформа на јавната администрација“ еден од проектите е насловен „Силен граѓански сектор – силно општество“, каде партијата ветува зголемување на финансиската поддршка за граѓанските организации до 150 000 000 денари до 2020 година. Покрај зголемувањето на средствата наменети за граѓански организации, потребно е да се ревидира постојниот начин на доделување на средства и воведување на транспарентен и отчетен систем за финансирање на граѓанските организации од државниот буџет.

Во поглавјето „Здравје во секој дом, здравје за секој граѓанин“ отсутнуваат мерки со кои би се подобрило здравјето на ЛГБТИ луѓето и мерки за унапредување на сексуалното и репродуктивно здравје на граѓаните воопшто. Програмата не дава решенија за проблемите на кои граѓанските организации со години укажуваат, посебно во врска со недостигот на матични гинеколози, стратегија за одржливо финансирање на програмите за превенција од ХИВ, воведување на модерна контрацепција и сл.

Во областа „Култура и уметност“ една од целите на ВМРО-ДПМНЕ е стимулирање на независната културна сцена, но оваа цел не е пресликана во предложените проекти.

Заклучокот од анализата на Програмата на ВМРО-ДПМНЕ е дека партијата не изразува намери за промени во начинот на спроведување на власта или какви било идеолошки поместувања. За да може да разговараме за ВМРО-ДПМНЕ како за партија поддржувач или промотор на човековите права, вклучително и правата на ЛГБТИ граѓаните, очигледно е дека прво треба да се спроведат интерпартиски промени.

1.3. ПРОГРАМА НА ДЕМОКРАТСКАТА УНИЈА ЗА ИНТЕГРАЦИЈА, „ПЛАТФОРМА 2020“

Предизборната програма на Демократската унија за интеграција (ДУИ) е наречена „Платформа 2020“. Програмата со која ДУИ излезе на предвремените парламентарни избори во 2016 година е поделена на три големи области: консензуалната демократија, доброто управување и евроатлантските перспективи; економските прашања и еднаквите можности; и третата која се однесува на човековите ресурси и социјалната кохезија. Во Програмата на ДУИ, ЛГБТИ луѓето не се експлицитно споменати, но сепак се застапени мерки кои позитивно ќе влијаат врз унапредување на родовата еднаквост, а ќе имаат и индиректно влијание кон унапредување на правата на ЛГБТИ.

Поглавјето „Правда и владеење на правото“ има неколку заглавја. Во овој дел како клучни зборови се јавуваат независното и транспарентно правосудство, поголема можност за надгледување на работата на правосудните органи, мериторни критериуми во однос на соодветната и правична застапеност. Меѓутоа, во овој дел не се вклучени прашањата за заштита од дискриминација, говор на омраза, дела од омраза итн. и колку овие органи треба придонесуваат во нивно санкционирање.

Во поглавјето „Поредокот, одбраната и безбедноста“ е предвидена правична родова застапеност во институциите кои се однесуваат на овој сектор. Исто така, се истакнува и делот со подигнувањето на механизмите за надворешна контрола на институциите коишто се занимаваат со овие прашања.

Поглавјето „Образование и наука“ опфаќа четири потпоглавја: Основно и средно образование; Високо образование; Наука, технологија и иновации; Интеграција на образовниот национален простор. Во ова поглавје не се предвидува ревизија на учебниците, иако дел од критиките се однесуваат и на недоволна застапеност на различните етнички заедници во учебниците и дискриминаторски содржини врз основа на етничка припадност.

Што се однесува на „Здравството“, ДУИ како партија главно посветува внимание на превентивните програми, но не дава конкретни објаснувања кои програми и во кој дел би интервенирале. Во Програмата отсутствуваат и мерки за финансирањето на програмите за ХИВ, прашањата поврзани со абортус, контрацепцијата, сервисите за сексуално и репродуктивно здравје и правата на пациентите.

Поглавјето „Социјална политика“ е област којашто е најслабо образложена и аргументирана во Програмата на ДУИ. Програмата опфаќа неколку домени на социјалните прашања и проблеми какви што се минималната плата, самовработувањето, борбата против сиромаштијата. Партијата се осврнува и на вработувања на лица со попречености и лица приматели на социјална помош.

Во областа „Семејството, правата на децата и родовата еднаквост“ се истакнуваат неколку мерки кои се однесуваат на лицата припадници на ранливите заедници. Во однос на олеснувањето на грижата и одгледувањето на децата, ДУИ предлага меѓу другото и поддршка за политиките околу репродуктивното здравје и родителско отсуство и за таткото. Во ова потпоглавје може да се забележи интерес за унапредување на правата на лицата со попреченост, како финансиско олеснување за семејства во кои има лица со попреченост, мерки за унапредување на мобилноста и месечни бенефиции за невработени членови кои се грижат за лицето со попреченост. Спречувањето на семејното насилство е едно од прашањата на кое оваа политичка партија му посветува внимание. Партијата предлага мерки за сензибилизација, унапредување на законската рамка, отворање на шелтер центри во места каде што вакви центри не постојат и афирмативни мерки при вработување на жртвите на семејно насилство.

Родовата еднаквост е застапена во Програмата на ДУИ. Во делот за надминување на предрасудите, Програмата на ДУИ се втемелува врз општите дефиниции дека жената е неодвоив дел од општествените процеси и дека еднаквата застапеност на двата пола во институциите е нивна заложба. Заложбата против родовата дискриминација е една од перспективите на која ѝ се додаваат и економската независност на жената и зајакнувањето и интеграцијата на жените во политичкиот живот. Оттука, согласно Програмата на ДУИ, родовите прашања треба да бидат вклучени во сите аспекти на политиката, програмите, развојните и планските стратегии. ДУИ се залага и за родова квота од 40 % низ партиските органи и низ државните институции и засилување на улогата на жените во структурите на донесување одлуки. Во делот кој се однесува на жената и економијата, една од мерките се однесува на еднаква плата на жените и мажите, додека во однос на сопствеништвото, ДУИ се залага за унапредување на наследните права на жените, како мерка за нивно економско зајакнување.

Во областа на здравството, мерките се во насока на бесплатни здравствени контроли за жените во руралните средини и ризичните групи, отворање на советувалишта таму каде што ги нема и развој на нивните капацитети. Иако ДУИ се залага за унапредување на репродуктивното здравје, прашањето на абортусот и потребата од промена на Законот не е застапено во поединечните мерки. Во доменот на образованието, ДУИ ќе иницира реактивирање на Родовите студии, ќе го стимулира растот на жените во науката и во културата, но ќе се залага и за зачувување и промовирање на културата и семејните вредности на албанското традиционално семејство. Односот кон семејството останува конзервативен; се стимулираат политики на зачувување на албанските семејни традиционални вредности, а функцијата на жената во рамки на семејството е дефинирана како чувар на односите во кои хиерархиската водечка улога му припаѓа на мажот. Предложените политики се крајно контрадикторни, бидејќи од една страна се заложбите за прогресивни мерки како родителско отсуство за таткото, родови квоти во јавната сфера, реактивирање на Родовите студии, родово „мејнстримирање“ (gender mainstreaming), а од друга страна има заложби за зачувување на семејните вредности и за потчинетата улога на жената во семејството.

Предизборната програмата на ДУИ е општа и деклараторна и во неа недостигаат стратегии за остварување на поставените цели. Во однос на релевантноста на Програмата во однос на вклучувањето на човековите права и барањата на граѓанските организации, можеме да заклучиме дека делумно се присутни. ДУИ важи за централно-лева партија од албанскиот политички блок, но идеолошките одредници на партијата согласно програмата се контрадикторни и недоволно јасни. Партијата една деценија беше коалициски партнер на ВМРО-ДПМНЕ, па пратениците на ДУИ во Собранието даваа поддршка за десничарски закони и политики (како, на пример, Законот за прекинување на бременоста), а за прашањата поврзани со ЛГБТИ правата беа тивки и јавноста немаше можност да ги чуе нивните ставови. Сепак, треба да се истакне дека ДУИ не даде поддршка на уставните измени, меѓу кои беше и обидот на ВМРО-ДПМНЕ за уставно хетеросексистичко дефинирање на бракот. По парламентарните избори во 2016 година, ДУИ стана коалициски партнер на СДСМ, а пратеникот Бранко Манојловски се истакна како гласноговорник и поддржувач на правата на ЛГБТИ луѓето, иако ѝ соопшти на јавноста⁷⁴ дека барањето за легализација на истополовите бракови е негов личен, а не партиски став. Секако, при профилирањето на албанските политички партии во однос на ЛГБТИ прашањето треба да имаме предвид дека тие важат за поконзервативни во споредба со македонските партии, што најверојатно се должи на перцепцијата на албанскиот електорат како поконзервативен и на недостигот на политичка волја и храброст да се отворат овие прашања во јавноста.

Од Програмата на ДУИ не можеме јасно да заклучиме дали партијата е поддржувач или противник на правата на ЛГБТИ заедницата. Јасните заложби за интеграција во Европската Унија можат да наведат кон заклучокот дека партијата најверојатно нема да се противи на предлог-закони и мерки кои ги гарантираат ЛГБТИ правата. Од друга страна, неспоменувањето на ЛГБТИ заедницата, ниту на конкретни политички прашања важни за ЛГБТИ луѓето, е јасен сигнал дека за ДУИ правата на сексуалните и родовите малцинства не се приоритетно прашање, од што можеме да заклучиме дека партијата нема да биде лидер или гласноговорник за унапредување на ЛГБТИ правата.

1.4. ПРОГРАМА НА ДВИЖЕЊЕТО БЕСА

Движењето Беса се појави на македонската политичка сцена во 2014 година, а пред тоа одреден период дејствуваше само како политичка организација. Иако во нејзиниот зародиш како партија, нејзините челници изјавуваа дека партијата ќе има граѓанска платформа,⁷⁵ сепак пристапот до политиката и концептите кои ги истакнуваа за време на своето дејствување во јавноста, зборува за тоа дека станува збор за десна народна демократска партија. Партијата се грижи за традиционалните етнички и религиски вредности на Албанците во Македонија и нив ги истакнува како централни теми на нивното политичко дејствување.

⁷⁴ Слободен печат: Манојловски побара повеќе права, а истера на виделина повеќе предрасуди за хомосексуалците. 5.7.2017 г.

⁷⁵ Фокус: „Беса“ е името на новата политичка партија која ќе биде со граѓански концепт, но сепак, главно ќе се обраќа кон Албанците. 22.11.2014 година.

На предвремените избори, политичката партија Движење Беса коалицираше со Националната демократска преродба, а коалицијата ја нарекоа „Преродба со Беса“. Предвремените избори во 2016 година за оваа партија беа првите на кои таа учествуваше и бараше мандат од гласачите.

Генерално, во Програмата на Беса речиси и не се посветува внимание на прашањата кои се важни за ЛГБТИ заедницата и организациите кои се застапуваат за нивните права. Во поглед на образовните политики, оваа партија посветува значително внимание на развивањето на албанската култура, јазик и историја во рамки на наставните програми. Одржувањето и унапредувањето на идеите поврзани со албанскиот идентитет се мошне опфатени во делот на Програмата за образованието. Во овој дел нема ниту една мерка што се однесува на сексуално образование, промена на учебници кои имаа дискриминаторска содржина, промена на наставни програми.

Во доменот на здравството заложбите се движат во насока на ефикасно јавно здравство, со можност за поголема застапеност на Албанците во него. Беса се залага за можност сите граѓани да имаат право на здравствена заштита, за повлекување на партиципацијата, раст на здравствениот буџет, раст на платите и на крајот, зголемување на бројот на лекари Албанци. Една од стратешките цели на Беса е стимулирање на лекарки Албанки кои ќе специјализираат гинекологија. Во Програмата на Беса ги нема превентивните програми, исто така недостигаат мерки за превенција од ХИВ, прашањата поврзани со пристап до абортусот, контрацепцијата и сервисите за сексуално и репродуктивно здравје и права на пациентите.

Може да се каже дека социјалните политики се најтенки во целокупните програмски определби на Беса. Оттука, во Програмата не се предвидува буџет за социјални услуги за жртви на родово засновано насилство. Беса предлага реформа во системот на социјална заштита преку развој на транспарентен и ефикасен систем за заштита на лицата со попреченост и социјална заштита на сиромашните.

Внатрешната безбедност е опфатена во Програмата на Беса, а еден од главните принципи во работата на органите, според партијата, треба да биде и надминување на дискриминациските практики. Гаранцијата на слободата и безбедноста на сите граѓани, без разлика на етничката и верската припадност, се императивите на оваа партија.

Програмските определби зборуваат главно за афирмација на етничките прашања на Албанците и нивната застапеност во институциите на државата. Оттука, човековите права не се споменуваат на ниту едно место надвор од унапредување на состојбите со учеството на етничките Албанци во Македонија. Испуштени се дури и родовите перспективи, додека афирмацијата на жената е во однос на конзервативна форма на репродукција на постојните вредности. Имено, се стимулираат младите жени да специјализираат гинекологија, а со тоа се зацврстуваат традиционалните породилни практики – само жена може да допира други

женски гениталии и да пораѓа друга жена. Во Програмата не се застапени и семејните прашања и вредности, за кои се интересира секоја десноориентирана народна демократска партија.

На комисиската дебата⁷⁶ во Собранието на Република Македонија, на излагањето на Бранко Манојловски (ДУИ) во однос на потребата од легализација на истополови бракови, еден од членовите на Беса, пратеникот Африм Гаши, се вклучи во дебатата со спротивставен став. Имено, според неговата изјава, тој смета дека семејството е составено од маж, жена и деца, и за него ова се доминантни ставови и вредности во Македонија. Според гореизнесеното, во следниот период не можеме да сметаме на Беса како поддржувач на правата на ЛГБТИ заедницата, туку е многу поверојатно дека партијата ќе се појави како гласен и активен опонент на ваквите иницијативи, што може негативно да влијае и врз поддршката од другите албански партии кои, плашејќи се дека во јавноста ќе бидат претставени како про-ЛГБТИ партии, би дејствувале многу повоздржано. Сепак, поддршката на новиот Закон за спречување и заштита од дискриминација е прашање на гарантирање на подобра законска и институционална рамка за сите граѓани, вклучително и етничките Албанци, што е една од главните заложби на Беса, па останува да видиме дали партијата ќе го препознае овој закон како важен и за сопствената политичка агенда.

1.5. ЗЕЛЕНА ПРОГРАМА НА ДЕМОКРАТСКА ОБНОВА НА МАКЕДОНИЈА 2016 – 2020

Согласно зелената идеологија, Демократската обнова на Македонија (ДОМ) е партија која е природен сојузник на унапредувањето и заштитата на човековите права, вклучително и правата на ЛГБТИ заедницата.

Човековите права, заштитата од дискриминација, социјалната правда, социјалното вклучување на маргинализираните заедници, родовата еднаквост и унапредувањето на здравствената заштита се теми на кои им е посветено големо внимание во предизборната програма на ДОМ. Речиси половина од програмата е посветена на унапредување на демократијата, социјалната правда и еднаквите можности во многу области.

Она што е особено значајно во предизборната програма на ДОМ е тоа што сексуалната ориентација и родовиот идентитет се препознаени како основи за дискриминација во целата програма, а не само во деловите кои се поспецифично посветени на недискриминација и ЛГБТИ права. Заштитата од дискриминација по повеќе основи, меѓу кои и сексуалната ориентација, ДОМ ја истакнува како предуслов за функционална демократија. Во својата програма зелените посветуваат должно внимание и на неколку области од сексуалните и репродуктивните права, како што се заложбите за промени во Законот за прекинување на

76 Расправа во собраниската Комисија за политички систем и односи меѓу заедниците за усвојување на Годишниот извештај на Народниот правобранител, јули 2017 година.

бременоста со цел гарантирање на правото на слободен избор на жената, одвојување буџетски средства за одржливост на програмите за превенција и третман на ХИВ, воведување на сексуално образование, пристапност и достапност на гинеколошки услуги, осовременување и зголемување на пристапот до здравствена заштита. ЛГБТИ луѓето се видливи и во делот посветен на социјалните политики и препознаени се како ранлива група изложена на стереотипи и предрасуди кои резултираат со социјална исклученост. Според ДОМ, социјалната заштита треба да се унапредува врз основа на принципите на инклузија, плурализам и демократија. Оттука, заедно со препознавањето на ЛГБТИ луѓето во ова поглавје, може да се заклучи дека партијата поддржува развој на социјални услуги и сервиси, како и пристап до права од социјална заштита за ЛГБТИ луѓето на кои ова им е потребно.

Во Зелената програма има посебно поглавје насловено „Еднакви можности и недискриминација“, каде основна е заложбата за заштита од дискриминација врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет. Партијата предвидува и низа мерки за унапредување на заштитата од дискриминација во законската и институционалната рамка, како и во практиките на институциите. Предложените мерки и заложби соодветствуваат со реалните потреби за унапредување на системот за заштита од дискриминација и одговараат на утврдените проблеми од страна на граѓанските организации, Европската комисија и другите меѓународни и регионални тела за човекови права. Па така, ДОМ се залага за доследно почитување на националните закони и меѓународните конвенции за човекови права; за независност, експертиза и транспарентност на Комисијата за заштита од дискриминација; препознавање на говорот на омраза како кривично дело.⁷⁷

Понатаму, во Програмата има посебно поглавје за правата на жените, за лицата со попреченост, за постарите, за младински политики и, секако, поглавјето 4.5. за правата на ЛГБТ лицата. Во ова поглавје, во описот на состојбата ДОМ го препознава проблемот со насилство и говор на омраза кон ЛГБТИ заедницата. Во делот „приоритети“ зелените ги издвојуваат следните: 1. подигање на свеста за почитување на различностите во општеството и спротивставување на нетолеранцијата кон ЛГБТ лицата во Република Македонија; 2. зголемување на видливоста на ЛГБТ заедницата преку присуство во медиумите и образованието; 3. измена на Законот за недискриминација и додавање на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основа за недискриминација; 4. овозможување еднаков пристап и недискриминација при вработување на маргинализирани групи на граѓани во општеството, вклучувајќи ја и ЛГБТ заедницата во Р Македонија. Дел од издвоените приоритети се на ниво на генерални/декларативни заложби и насоки, како зголемувањето на видливоста на ЛГБТИ заедницата и подигнувањето на свеста. Додека внесувањето на сексуалната ориентација и родовиот идентитет во Законот за спречување и заштита од дискриминација е конкретна мерка која одговара на повеќегодишните барања на граѓанските организации. Иако во делот од

⁷⁷ Говорот на омраза согласно Кривичниот закон на Република Македонија е кривично дело, иако не е експлицитно употребен терминот. Говорот на омраза е казнив согласно: чл. 394-г Ширење на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем, чл. 417 Расна и друга дискриминација, чл. 319 Предизвикување омраза, раздор или нетрпеливост врз национална, расна, верска и друга дискриминаторска основа.

Програмата посветен на правата на ЛГБТИ недостигаат некои од барањата и приоритетите на граѓанските организации, сепак, дел од нив – како заштитата од говор на омраза и од насилство и унапредувањето на социјалната заштита – се застапени во другите делови на Програмата. Најголем недостаток на Програмата на ДОМ во однос на правата на ЛГБТИ луѓето е отсуството на мерки и политики кои ги одразуваат барањата на трансродовите луѓе за овозможување на правно признавање на родот во личните документи и овозможување соодветни здравствени услуги за медицинско потврдување на родот.

Општиот заклучок за Програмата на ДОМ, споредена со програмите на другите политички партии, е дека таа е прогресивна во однос на правата на ЛГБТИ заедницата, изразува недвосмислена поддршка кон оваа група граѓани и ги вклучува барањата на граѓанските организации поврзани со унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето и други поврзани прашања.

1.6. ПРОГРАМА НА АЛИЈАНСА ЗА АЛБАНЦИТЕ

Алијанса за Албанците е најновата политичка партија која по предвремените парламентарни избори во 2016 година стана и парламентарна партија. Оваа партија, односно коалиција, е составена од Движењето за реформи на ДПА, Унитети и Националната демократска преродба, меѓутоа како носители на политичките процеси и мобилизатори се јавуваат активистите на Движењето за реформи на ДПА на чело со Зијадин Села.

Изборната програма за предвремените избори во 2016 година се појавува како програма на Движењето за реформи на ДПА. Програмата е составена од општи вредносни одредишта на кои партијата и коалицијата би посветиле внимание. Според воведот на Програмата, протагонистите ќе се залагаат за еднаквост на сите граѓани без разлика на нивната етничка, културна, конфесионална, родова припадност, согласно европските стандарди.

Бинационалноста на државата, односно држава на Македонците и Албанците, се потенцира како прва и една од најважните определби на оваа партија. Исто така, дводомниот парламент со консензуална демократија се интервенциите што оваа партија како мерки ги налага. Алијансата ќе се залага за Устав кој ќе ја гарантира еднаквоста на сите граѓани во сите области, особено во политичкиот живот, економијата, социјалата, образованието, културата, информатиката, користењето на симболите, јазикот и верата.

Во однос на човековите права, залагањата одат во насока на почитување и реализација на темелните права на граѓанинот, на слободната конфесионалност, особено слободата на мислење, на колективните и индивидуални убедувања, без разлика на националната, расната, религиозната и родовата припадност. Во оваа насока сексуалните и родовите малцинства не се појавуваат во Програмата на оваа партија. Понатаму, партијата ќе се залага за еманципација

на граѓаните кои поради некаква историска, културна или економска дискриминирачка причина останале на пониско економско, културно или образовно ниво. Во таа насока, ќе се залагаат за целосна еманципација на жената. Во Програмата се посветува внимание и на лицата со попреченост, во однос на социјалната политика.

Во делот за образованието Алијансата ќе се залага за ревизија на наставните програми во согласност со националните/етнички, културни, научни и општествени интереси, тргајќи ги настрана мајоризациите на изучувањето на културата, јазикот, книжевноста и историјата на другиот. Во однос на здравствените политики, партијата ќе се залага за стандардизирана здравствена заштита.

Програмата на Алијанса за Албанците има димензија на политички памфлет кој на најопшт начин се осврнува на политичките проблеми. Во Програмата ги нема ЛГБТИ луѓето, заедно со отсуството на прашањето за абортусот, родово заснованото насилство, насилството врз ЛГБТИ луѓето, Комисијата за заштита од дискриминација и нејзината функционалност, Јавното обвинителство, Народниот правобранител итн.

Идеолошките одредници на партијата не се многу видливи во Програмата, бидејќи од една страна почитувањето на темелните права на сите граѓани согласно европските стандарди е издигнато на ниво на најзначајна вредност на партијата, а од друга страна, може да се забележат и религиозни инклинации, со што конзервативната димензија е повеќе од доволно запазена. Треба да се земе предвид и дека Алијанса за Албанците е единствена албанска партија потписник на Декларацијата за одржлив национален одговор кон ХИВ и за заложбите за воведување на сеопфатно сексуално образование. Согласно искажувањата на партиските челници во јавноста, Алијансата за Албанците е десна, конзервативна партија, но нејзината Програма може да се оцени како „полева“ во споредба со Програмата на Беса. Бидејќи од Програмата не можеме да донесеме децидни заклучоци дали партијата е поддржувач или противник на ЛГБТИ правата, а имајќи го предвид контекстот, можеме да кажеме дека постои можност Алијансата за Албанците да поддржи закони и политики за побезбедни прашања какви што се заштита од насилство и дискриминација, доколку се направат дополнителни застапувачки напори од страна на граѓанските организации и доколку законите и политиките се носат во побезбедна политичка средина.

1.7. ПРОГРАМА НА ЛИБЕРАЛНО-ДЕМОКРАТСКАТА ПАРТИЈА: ТЕМЕЛНИ ВРЕДНОСТИ И КЛУЧНИ ОДРЕДНИЦИ, „ИМА ИЗБОР! ОВДЕ И СЕГА.“

Програмата на Либерално-демократската партија (ЛДП) е поделена на пошироки области, а во секоја област се одредени клучните одредници или приоритетите придружени со краток опис на моменталната состојба како образложение. ЛДП како либерална партија, согласно идеологијата на либералните партии, е поддржувач и застапник за граѓанските права и индивидуални слободи на луѓето. Либералните, како и зелените партии во Европа и во светот, се препознаени како поддржувачи и промотори на правата на ЛГБТИ луѓето.

Изборната програма на ЛДП е поопшта и речиси не вклучува детално разработени предлог-мерки, приоритети и проекти за поединечни ранливи групи или категории граѓани, па отсуството на специфични мерки за ЛГБТИ граѓаните може да се препишат на структурата на Програмата. Сепак, како прва темелна вредност во Програмата е издвоена слободата на поединецот, заедно со другите темелни вредности какви што се почитувањето на човековите и на граѓанските права, еднаквоста на сите пред законот и промовирање на толерантноста по секоја основа.

Прашањето на недискриминација е појасно застапено во областа „Социјална политика и социјална заштита“, а „донесување вистински, а не декларативен антидискриминаторен систем каде што граѓаните ќе бидат заштитени од дискриминација по сите основи во согласност со европските стандарди“ е прва клучна одредница во ова поглавје. Заложбата за заштита од дискриминација по сите основи согласно европските стандарди, индиректно одговара на барањето за вметнување на сексуална ориентација и родов идентитет во Законот за спречување и заштита од дискриминација, имајќи предвид дека овие две основи ги нема, па нивното внесување е европски стандард за кој Република Македонија е редовно потсетувана во извештаите на Европската комисија. Понатаму, во областа социјална заштита се застапени генерални мерки за социјално исклучени граѓани, како луѓе со „тешка“ попреченост, стари и неподвижни луѓе и заштита на деца. Во областа образование клучна одредница е ревизијата на наставните програми и изработка на квалитетни учебници усвоени преку стручна дебата. Оваа мерка покажува дека ЛДП ги препознава барањата на граѓанските организации за ревизија на наставните програми, учебниците и учебните помагала. Најголем дел од овие барања доаѓаат од страна на организации кои се застапуваат за родова еднаквост и ЛГБТИ права поради утврдените мизогини, хомофобични и трансфобични содржини кои ги зајакнуваат родовите стереотипи и вклучуваат говор на омраза врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет.

Програмата на либералдемократите како посебна област ги издвојува човековите права и слободи. Заштитата од дискриминација е клучна одредница и во оваа област, каде дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација е изречно наведена. „Еднаквост по

сите основи и заштита од дискриминација и почитување на различностите од секаков вид: национална различност, сексуална определба, религиска и секаков друг вид дискриминација“. Во овој дел клучна одредница е и барањето за заштита на човековите права преку функционални и независни судови, Јавно обвинителство, Народен правобранител, Антикорупциска комисија и Комисија за заштита од дискриминација. Во оваа област либералдемократите бараат и „строги санкции на сите што шират говор на омраза и поттикнуваат насилство преку медиумите“.

Од Програмата на ЛДП може да се заклучи дека почитувањето на човековите права и заштитата од дискриминација, вклучително и дискриминација врз основа на сексуална ориентација, иако експлицитно не е наведено, се важни прашања на партијата. ЛДП се залага за градење на функционален систем за заштита од дискриминација преку унапредување на законските решенија и гарантирање на независност и функционалност на клучните институции и ефикасна заштита од насилство и говор на омраза. Со оглед на тоа дека говорот и насилството од омраза и недискриминацијата се приоритетни прашања кои најдиректно ја засегаат ЛГБТИ заедницата, можеме да заклучиме дека ЛДП како парламентарна партија ќе даде поддршка за унапредување на законите за заштита од дискриминација и насилство. Главен недостиг на Програмата на ЛДП е отсуството на мерки за унапредување на правата на трансродовите луѓе и идентификувањето на родовиот идентитет како заштитена карактеристика, ниту пак се предвидуваат мерки за одговор на нивните барања.

1.8. ПРОГРАМА НА ДЕМОКРАТСКАТА ПАРТИЈА НА АЛБАНЦИТЕ, „ДПА ЗА СЛОБОДА“

Демократската партија на Албанците во Македонија (ДПА) е една од најстарите партии во историјата на плуралистичка Македонија. Оваа партија во периодите 1998 – 2002 и 2006 – 2008 година беше дел од владината коалиција на чело со ВМРО-ДПМНЕ. Политичката програма за предвремените избори во 2016 година на ДПА е насловена како „ДПА за слобода“ и го опфаќа периодот 2014 – 2018 година. ДПА е политичка партија која е позиционирана десно во политичкиот идеолошки спектар. Последниве години, со појавата на движењето за реформи на ДПА и Движењето Беса, просторот што го покриваше оваа партија се стесни, а со тоа се намалија и нејзиното влијание и важност.

Програмата е составена од неколку области, а започнува со редефинирање на национализмот. Како албанска етничка националистичка партија, се обидува етничките прашања да ги реобмисли во едно ново политичко дејствување, преку нов политички договор меѓу Албанците и Македонците, а наедно да ги реобмисли и државните симболи.

Во образованието партијата предлага воведување предмет за изучување на религијата во основното образование, што е спротивно на барањата и уставните обврски за секуларно, модерно образование, засновано врз докази. Делот посветен на средното образование

исто така е лишен од различните реформи поврзани со промена на наставните планови, воведување на сексуално образование, промена на учебници итн. Како и претходните, и високото образование поминува само со нафрлени општи места, без конкретни стратегии и мерки. Меѓутоа, и такво какво што е, не вклучува мерки поврзани со недискриминацијата и ЛГБТИ правата. Во културата исто така доминираат мерки за афирмирање на вредности кои се темелат врз традиционалните религиски и етнички обрасци.

Здравството е последната област од Програмата на ДПА. Тие сметаат дека здравствениот систем треба да се реформира, да се децентрализира, да се подобри здравствената состојба на граѓаните итн. Една од предложените мерки е грижа за подобрување на здравството за сите граѓани, без разлика на возраста, бременост, лицата со попреченост и пациентите со хронични болести. Во продолжение, ДПА ќе се залага за превентивни програми како што се имунизација и контрола на заразни болести, иако нема експлицитно споменување на програмата за превенција од ХИВ.

Во Програмата на оваа партија ЛГБТИ интересите не се застапени, нити барањата на поширок дел од граѓанските организации кои се залагаат за унапредување на човековите права. Земајќи предвид дека централните теми и интереси на оваа партија се национализмот и враќањето на тие прашања на дневен ред, прашањата на маргиналните заедници не би биле теми за нивна политичка артикулација. Иако е малку веројатно дека партијата би поддржала закони и мерки за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето, сепак, доколку се приклучи на парламентарното мнозинство, постои можност да го промени ставот кон прашања за кои постои поширок политички консензус, како што се заштитата од насилство и дискриминација на ЛГБТИ луѓето.

1.9. ИЗБОРНА ПРОГРАМА НА ПАРТИЈАТА ЗА ЕВРОПСКА ИДНИНА

Партијата за европска иднина (ПЕИ) на парламентарните избори 2016 беше дел од Коалицијата на СДСМ. ПЕИ е мултиетничка и мултикултурна партија во чие членство се претставени помалите етнички заедници – Торбешите, Египќаните, Црногорците, Хрватите итн. Како мултиетничка партија, ПЕИ се залага за унапредување на правата на помалите етнички заедници и поголема видливост на нивните барања во јавноста.

Самото име, а и Програмата на партијата, ја позиционираат како партија која се залага за почитување и остварување на европските вредности и интеграција на земјата во Европската Унија. Во својата Програма, уште во воведот, партијата се залага за почитување на принципите на современите демократски општества, меѓу кои и корпусот на човекови права и слободи и интересите на сите граѓани во општеството. Во темелните вредности на Програмата се исто така набројани слободите и правата на човекот и граѓанинот, родовата рамноправност, слободата на здружувањето и вероисповедта, слободата на медиумите, социјалната правда и

солидарноста. Меѓу набројаните заложби во Програмата на ПЕИ е и целосната имплементација на европските стандарди во сферата на човековите права.

Во сферата на социјалната политика ПЕИ се залага за социјална заштита достапна за сите категории граѓани на кои им е потребна и отворање на специјализирани сервиси за одредени групи граѓани, како жртвите на семејно насилство, луѓето кои употребуваат дроги, децата на улица и сл. Во заложбите за подобар систем на социјална заштита, партијата ја препознава улогата на граѓанските организации како партнер на власта.

Образованието е истакнато како особен приоритет на партијата, која се залага за достапно и пристапно образование за сите граѓани како основно човеково право. Правото на образование само по себе ја содржи пристапноста како негова фундаментална карактеристика⁷⁸ која ја забранува дискриминацијата во образованието по која било основа и прифатливоста која ја означува потребата од релевантни, квалитетни и соодветни наставни содржини. Вака поставени, меѓународните стандарди за правото на образование ја исклучуваат дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет во учебниците и учебните помагала.

Иако Програмата на ПЕИ е кратка и вклучува поопшти одредници, сепак јасните заложби за имплементација на европските стандарди за заштита на човековите права ја позиционираат партијата како поддржувач на правата и на ЛГБТИ луѓето, имајќи предвид дека Европската комисија и другите регионални тела за човекови права поставуваат јасни стандарди за заштита од дискриминација и насилство врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет.

⁷⁸ Член 13 (2), Генерален коментар број 13 за правото на образование на Комитетот за економски, социјални и културни права на ООН, 1999 г.

2. ПРЕГЛЕД НА ИНИЦИЈАТИВИТЕ НА ГРАЃАНСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПОВРЗАНИ СО ЗАШТИТАТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА, ПРАВТА НА ЛГБТИ ЛУЃЕТО, РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ И ПОВРЗАНИ ТЕМИ ВО ПРЕДИЗБОРНИОТ ПЕРИОД

2.1. ИНИЦИЈАТИВА НА СУБВЕРЗИВЕН ФРОНТ ЗА ЗАСТАПЕНОСТА НА ЛГБТИ ЛУЃЕТО ВО АГЕНДИТЕ НА ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ

Во предизборниот период граѓанската организација Субверзивен фронт спроведе истражување преку праќање прашалник⁷⁹ до 31 политичка партија, од кои одговориле само 5 (СДСМ, ЛДП, ЛП, ДОМ и Левица). Со оглед на тоа што од партиите кои одговорија на прашалникот само три се парламентарни политички партии, во прилог следува преглед на одговорите на СДСМ, ЛДП и ДОМ.

Сите три политички партии одговориле потврдно, односно сметаат дека ЛГБТИ луѓето треба да имаат еднакви граѓански права како и сите други граѓани на Македонија. Овие партии даваат и поддршка за воведување на содржини поврзани со ЛГБТИ прашањата во наставните програми во средните училишта, со цел зголемување на толерантноста и социјалната вклученост на ЛГБТИ луѓето, а намалување на насилството, стигмата и дискриминацијата кон нив. Овие партии се заложиле и за јавно осудување на говорот на омраза врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет. Трите политички партии поддржуваат внесување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како заштитени карактеристики во Законот за спречување и заштита од дискриминација и во КЗ, со цел препознавање на злосторствата од омраза кон ЛГБТИ заедницата. Во однос на прашањето дали би поддржале промени во постојното законодавство со кои би се препознале семејства составени од истополови двојки, зелените и либералдемократите одговориле потврдно, додека СДСМ сè уште не дискутирале за ова прашање. За правна промена на родот кај трансродовите луѓе во документите за лична идентификација поддршка дава ДОМ, додека ЛДП и СДСМ сè уште немаат став. На прашањето за поддршка на покривање на финансиските трошоци за медицинско потврдување на родот (хормонска терапија и хируршки интервенции), поддршка даваат ДОМ и СДСМ, додека либералдемократите немаат став. На прашањето дали во вашата партија има ЛГБТИ лица како кандидати за следните избори, сите партии одговориле дека не дискутирале за тоа. За промени во Законот за биомедицинско потпомогнато оплодување со цел вклучување на ЛГБТИ луѓето, ДОМ нема да дадат поддршка, додека СДСМ и ЛДП немаат став.

⁷⁹ Повеќе информации за иницијативата на Субверзивен фронт се достапни на веб-страницата на здружението s-front.org.mk

2.2. ИНИЦИЈАТИВА НА МЛАДИНСКАТА ПЛАТФОРМА ЗА СЕОПФАТНО СЕКСУАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ⁸⁰

Во предизборната кампања Младинската платформа за сеопфатно сексуално образование побара од политичките партии да се обврзат дека ќе преземат мерки за унапредување на наставната програма со содржини од областа на сексуалното и репродуктивното здравје и права, кои се соодветни на возраста, засновани врз научни факти, кои ги промовираат човековите права и родовата еднаквост. На ова барање позитивно одговорија 10 политички партии⁸¹, од кои пет се парламентарни (СДСМ, ЛДП, ДОМ, Алијанса на Албанците – тогашно Движење за реформи ДПА) и НСДП. Унитети официјално е дел од Коалицијата „Алијанса за Албанците“, која како коалиција има тројца пратеници, но нити еден од нив не е од Унитети.

Широката поддршка за ова прашање е важно и за ЛГБИ заедницата, бидејќи дел од сексуалното образование се и содржини поврзани со различноста во род, родовиот идентитет и сексуалната ориентација, правата на ЛГБТИ заедницата, родовата еднаквост и други поврзани содржини кои треба да придонесат кон градење на позитивни ставови и намалување на стигмата и дискриминацијата врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет.

2.3. ДЕКЛАРАЦИЈА ЗА ОДРЖЛИВ НАЦИОНАЛЕН ОДГОВОР КОН ХИВ

Во предизборниот период Платформата за одржливост на сервисите за превенција и поддршка за ХИВ⁸² иницираше потпишување на Декларација за одржлив национален одговор кон ХИВ, која ја потпишаа 13 политички партии, од кои шест се парламентарни партии (ДОМ, Алијанса на Албанците – тогашно Движење за реформи ДПА, ЛДП, НСДП, ПЕИ и СДСМ).⁸³

Со Декларацијата партиите се обврзаа дека ќе обезбедат финансиски средства од националниот буџет со кои ќе се осигури одржливоста на основните програми за превенција и поддршка од ХИВ за групите под особен ризик и дека ќе усвојат законски и/или подзаконски ефективни механизми со кои ќе се обезбеди долгорочно и одржливо државно финансирање на програмите за ХИВ.

Декларацијата се потпишуваше во предизборието, во пресрет на завршувањето на финансиската поддршка на програмите за ХИВ од страна на Глобалниот фонд и непреземањето на обврските за финансирање на овие програми од националниот буџет од страна на Министерството за здравство раководено од ВМРО-ДПМНЕ. Со оглед на тоа што ова прашање е особено важно за граѓанските организации кои ги промовираат правата на ЛГБТИ луѓето

⁸⁰ Младинската платформа за сеопфатно сексуално образование е мрежа на граѓански организации: ХЕРА – Асоцијација за здравствена едукација и истражување, ХОПС – Опции за здрав живот, Младите можат, ИЗЛЕЗ, Национален младински совет на Македонија, Младински образовен форум – МОФ, Сенки и облаци, ЦЕФ Македонија, Y-PEER.

⁸¹ Нова Македонија: Десет партии дадоа поддршка за наставната програма за сексуално образование. 9.12.2016 г.

⁸² Платформата за одржливост на сервисите за превенција и поддршка за ХИВ ја сочинуваат 16 граѓански организации од 9 градови низ Република Македонија, од кои најголемиот дел се директно вклучени во спроведувањето на активностите за превенција на ХИВ помеѓу групите изложени на најголем ризик.

⁸³ Радио МОФ: 13 партии се заложиле за ХИВ-превенција и поддршка на ризичните групи. 23.11.2016 г.

– бидејќи е прашање на сексуално и репродуктивно здравје и права на ЛГБТИ заедницата и преку програмите за превенција од ХИВ граѓанските организации успеваат да ја мобилизираат заедницата – поддршката од страна на политичките партии значи и индиректна поддршка за одреден сегмент од правата на ЛГБТИ луѓето.

2.4. ИНИЦИЈАТИВА ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА ЗДРАВСТВЕНИТЕ ПРАВА НА РАНЛИВИТЕ И МАРГИНАЛИЗИРАНИТЕ ЗАЕДНИЦИ

Уште една важна иницијатива во предизборието е повикот до политичките партии да инвестираат во здравјето на ранливите и маргинализираните групи преку зголемување на достапноста и пристапот до здравствените услуги, подобрување на квалитетот на услугите и унапредување на содржините за сексуално и репродуктивно здравје. Иницијативата ја започнаа пет граѓански организации,⁸⁴ а позитивно се одзваа СДСМ, ЛДП, ДОМ, ГРОМ, Левица и ЛП кои ги прифатија најголем дел од барањата и истакнаа дека значителен дел од нив се веќе инкорпорирани во изборните програми.⁸⁵ Од овие шест партии, четири имаат свои претставници во Собранието (СДСМ, ДОМ, ЛДП и ГРОМ).

Во барањата повторно се посочи проблемот на финансиска одржливост на програмите за ХИВ, недостигот на содржини за сексуално и репродуктивно здравје, недостигот на матични гинеколози и незаконската наплата за гинеколошки услуги, достапни сервиси и услуги за сексуално и репродуктивно здравје за лицата со попреченост, дискриминаторските измени во Законот за прекинување на бременоста и неспроведувањето на Законот за заштита и унапредување на правата на пациентите од чие прекршување несразмерно се погодени маргинализираните заедници. Барањата содржеа и конкретни мерки за здравствените права на трансродовите луѓе: усвојување на протоколи за здравствена заштита на трансродовите луѓе, обуки на медицински персонал за третман на трансродови луѓе во случаи на медицинско потврдување на родот и покривање на трошоците за медицинско потврдување на родот во странство, додека овие услуги не станат достапни во Република Македонија.

2.5. ИНИЦИЈАТИВА НА ФОНДАЦИЈАТА „ФРИДРИХ ЕБЕРТ“, „ОБВРСКА СЕГА! ЗА ДЕНОТ ПОТОА!“

Во предизборието Фондацијата „Фридрих Еберт“ иницираше потпишување на документи⁸⁶ од страна на политичките партии со клучните барања во областа на демократијата, човековите права и социјалната држава. Во подготовката на документот учествуваа и граѓанските организации, од кои и ЛГБТИ организациите. Документот го поддржаа СДСМ во име на Коалицијата „За живот во Македонија“, ДОМ, Достоинство во име на Коалицијата „ВМРО за Македонија“, Левица, ЛДП и Демократскиот сојуз во име на Коалицијата „За промени и правда“.

⁸⁴ Коалиција Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници, ХОПС, ХЕРА, ЕСЕ и Левичарско движење „Солидарност“.

⁸⁵ Либертас: Невладините до политичките партии: Инвестирајте во здравјето на ранливите и маргинализираните заедници. 8.4.2016 г.

⁸⁶ Фондација „Фридрих Еберт“ – Канцеларија Скопје, проект „Градење социјална кохезија од ‘темел-нагоре’: Денот потоа“.

Првиот документ, насловен „Демократија и човекови права“, содржи барања поделени во шест поглавја: правосудство, медиуми, граѓанско општество, избори, темелни права и корупција. Во сите поглавја на документот има важни барања чие остварување ќе влијае врз унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето, како на пример: барања за професионализација и независност во судството и обвинителството, извршување на пресудите на ЕСЧП, доследна примена и дополнување во прописите за говор на омраза, прекршочни овластувања за ААВМУ во случаите на говор на омраза, унапредување на правното значење на одлуките од саморегулативните тела на медиумите, подобри гаранции на правото на мирен собир, транспарентност на финансирањето на граѓанските организации од страна на владата, мерки за зголемување на соработката и сл.

Во делот „Темелни права“ има неколку важни барања во однос на ЛГБТИ прашањата и заштитата од дискриминација. Во документот се бараат промени на ЗСЗД во делот на ослободување од судски трошоци на жртвите од дискриминација, независност на КЗД, вметнување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како заштитени карактеристики и надградба на АКМИС- системот⁸⁷ со цел пристап до точни податоци за судските постапки за заштита од дискриминација, како и назначување на посебни судии кои ќе работат на овие предмети. Едно од барањата е и конечно спроведување на истрага против напаѓачите на ЛГБТИ Центарот за поддршка и казнување на сторителите. Како посебни барања се наведени и донесување на Национална стратегија против хомофобија и трансфобија, носење на регулатива за системско признавање на промената на полот, внесување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет во КЗ и промени во Законот за семејство.

Вториот документ е насловен „Социјална држава“. Во делот посветен на социјалната политика се вклучени детални барања во однос на унапредувањето на заштитата од родово засновано насилство од аспект на закони, политики и сервиси. Во областа на образованието се бараат темелни реформи, меѓу кои е и унапредување на содржините за сексуално и репродуктивно здравје и права преку партиципативен и стратешки управуван процес согласно рамката за сеопфатно сексуално образование. Во здравството голем дел од барањата се посветени на обезбедување одржливост на финансирањето на програмата за ХИВ и сервисите за сексуално и репродуктивно здравје на долг рок, зголемување на достапноста на гинеколози, модерна контрацепција на позитивната листа и промени во Законот за прекинување на бременоста. Едно од барањата е и обезбедување на здравствена заштита на трансродовите лица во процесот на транзиција при потврдувањето на родот, преку обезбедување на одржливо долгорочно решение за воведување на сеопфатни услуги и краткорочно решение за покривање на трошоците од страна на ФЗОМ за медицински интервенции за потврдување на родот во странство.

⁸⁷ Автоматизиран информациона систем за управување со судските предмети (АКМИС).

Овој документ го потпишаа три парламентарни партии (СДСМ, ЛДП и ДОМ) од парламентарното мнозинство, со што се заложија за прилично прогресивни мерки со кои значајно би се унапредиле правата на ЛГБТИ луѓето. Заложбата за идни промени во Законот за семејство во контекст на унапредување на правата на ЛГБТИ и унапредување на здравствената заштита на трансродовите луѓе е најјасно изразена со потпишувањето на овој документ.

2.6. ДЕКЛАРАЦИЈА ЗА ИЗМЕНА НА ЗАКОНОТ ЗА ПРЕКИНУВАЊЕ НА БРЕМЕНОСТА

Платформата за родова еднаквост⁸⁸ во предизборието ги повика сите политички партии да се обврзат дека по изборите ќе го изменат Законот за прекинување на бременоста. Во 2013 година во нетранспарентна и скратена постапка се донесоа измени со кои се ограничи правото на слободен избор и самостојно донесување одлуки на жените во врска со бременоста. Декларацијата⁸⁹ ја потпишаа 10 политички партии, од кои четири парламентарни партии (СДСМ, ДОМ, ЛДП и НСДП). Иако нема директна врска со унапредувањето на правата на ЛГБТИ луѓето, сепак, поддршката за ова прашање е во неизбежна врска со заложбите за политики против патријархалните и мизогините норми како вредносни матрици од кои произлегуваат хомофобијата и трансфобијата.

2.7. ДЕКЛАРАЦИЈА: СПРЕЧУВАЊЕ И ЗАШТИТА ОД РАЗЛИЧНИ ФОРМИ НА НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ И СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Националната мрежа против насилство врз жени и семејно насилство⁹⁰ во предизборието иницираше потпишување на декларација⁹¹ со која 17 политички партии, од кои 10 парламентарни, се обврзаа на ратификација на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и заштита од сите форми на насилство врз жената и домашно насилство (Истанбулска конвенција); следење на препораките на Советот на Европа за достапноста и минималните стандарди кои треба да ги исполнуваат услугите за поддршка; како и обезбедување одржливост на услугите преку развивање на програми за финансиска поддршка на национално и локално ниво. Иако оваа Декларација ја потпишаа најголем дел од политичките партии, помеѓу кои и десни партии, со што покажаа волја за соодветен одговор кон родово заснованото насилство, сепак ВМРО-ДПМНЕ одлучи да не стави потпис, дури ни за ова прашање за кое постои политички консензус. Една од причините за неподдржување на ратификацијата на конвенцијата од страна на ВМРО-ДПМНЕ е потребата од усогласување на националното законодавство со вклучување на сексуална ориентација и родов идентитет. Ратификацијата на Истанбулската конвенција е важно прашање и за ЛГБТИ заедницата, бидејќи таа ќе обезбеди заштита од насилство кон ЛГБТИ луѓето и во партнерските врски меѓу истополовите двојки.

88 Мрежа на 22 граѓански организации и неформални групи кои се залагаат за унапредување на родовата еднаквост. Повеќе информации се достапни на rodovaplatforma.mk

89 24 вести: Декларација за измена на законот за абортус. 2.12.2016 г.

90 Мрежа на 27 граѓански организации кои работат на превенција и борба против насилството врз жените и семејното насилство. Повеќе информации се достапни на glasprotivnasilstvo.org.mk

91 Нова Македонија: Посветла иднина без насилство врз жените. 25.11.2016 г.

V. АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ ДОБИЕНИ ОД ИНТЕРВЈУАТА СО ПРАТЕНИЦИТЕ ЗА ЗНАЕЊАТА, СТАВОВИТЕ, ПРАКТИКИТЕ И ПОТРЕБИТЕ ПОВРЗАНИ СО ЛГБТИ ПРАВАТА И ЗАШТИТАТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА

1. ЗНАЕЊА И СТАВОВИ НА ПРАТЕНИЦИТЕ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА ПРАШАЊА ПОВРЗАНИ СО ЛГБТИ ПРАВАТА

Процентата на знаењата и ставовите на пратениците во Собранието на Република Македонија, кои беа избрани на парламентарните избори во декември 2016 година, го утврдува степенот на нивните познавања и убедувања поврзани со ЛГБТИ луѓето. Овој дел од анализата дава информации за политиките кои пратениците ги поддржуваат, нивните капацитети за препознавање на дискриминацијата, како и разбирањето на сексуалните и родовите малцинства. Значењата што пратениците им ги препишуваат на концептите и термините кои се во фокус на оваа процена, претставува показател за нивните знаења, но и за ограничувањата или отвореноста што ваквите знаења ги наметнуваат во практиката.

1.1. ПОЗНАВАЊЕ НА ЗАКОНСКАТА РАМКА ЗА ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА НА ЛГБТ ЛУЃЕТО

Пратениците кои беа интервјуирани имаат различен степен на познавање на законската рамка за заштита од дискриминација. Најголем дел од нив (11) се запознати дека во Македонија постои закон кој штити од дискриминација, додека двајца воопшто не се запознати со тоа. Забележливо од добиените одговори е дека пратениците немаат доволно информации што ЗСЗД поточно регулира. Пратеници кои изјавиле дека се запознати не даваат конкретен одговор на прашањето што регулира овој Закон, па во дискусијата ги внесуваат своите претпоставки или информации кои ги добиле од медиумите. Пратениците своето знаење за Законот го поврзуваат и со дебатата која се водеше при усвојувањето, за која повеќе се зборува во делот 2.1. „Усвојување на Законот за спречување и заштита од дискриминација“ од оваа Процена. „По ова [ЗСЗД] двете главни партии многу се расправаа и јавноста имаше спротивставени ставови најмногу за тоа прашање“.⁹² „Имавме широка дебата и мислам дека донесовме напреден закон, ама не сеопфатен, особено во смисла на правата на маргинализираните групи генерално.“⁹³

Кога станува збор за запознаеноста на пратениците со органите предвидени во ЗСЗД кои имаат надлежност за заштита од дискриминација, најголем дел (8) имаат делумни познавања, додека другите имаат слаби познавања за достапните механизми за заштита од дискриминација. Народниот правобранител е најчесто препознаен како институција за заштита од дискриминација (5), следна е Комисијата за заштита од дискриминација (КЗД) (4), додека

⁹² Интервју бр. 2, независен пратеник од Коалицијата на СДСМ.

⁹³ Интервју бр. 8, пратеник од ДУИ.

двајца пратеници сметаат дека МТСП е една од институциите кои обезбедуваат заштита од дискриминација. Двајца од пратениците кои одговориле дека КЗД е институцијата која е надлежна да штити од дискриминација, во својот одговор даваат и оценка за работата на оваа комисијата. Дел од овие оценки на пратениците дадени во нивните одговори, се:

„Комисијата како тело е во ред, но не сме задоволни од начинот на кој функционира и кои се придобивките, резултатите од тоа функционирање. Веројатно треба да се градат и капацитетите на членовите на комисијата и да се имаат повеќе финансиски средства во тој поглед, но според мене е важна политичката волја на оние кои го работат тоа.“⁹⁴

„Ние донесовме закони и формиравме и Комисија за заштита од дискриминација, меѓутоа не сум најзадоволен од карактерот на комисијата и мислам дека и тука треба да предложиме промени. Минимум членовите на комисијата да бидат професионално ангажирани, а не вака како досега, и колку што сум упатен, тие административно немаат капацитети и користат административци од други институции, така што ние и со самата концепција на законот што го донесовме тогаш... да донесеш закон за кој однапред се знаеше дека нема да ги апсолвира и да ги регулира сите права на засегнатите групи. Така што сè ни беше половично решение.“⁹⁵

Дел од интервјуираните пратеници го идентификуваа проблемот со функционирањето на КЗД, односно недостигот на професионалност и финансии. Тоа е позитивен сигнал дека новиот Предлог-закон за заштита од дискриминација, кој меѓу другото предвидува професионализација на КЗД и обезбедување на финансиска независност, може да биде поддржан од моменталниот состав на Собранието.

1.2. ПОЗНАВАЊЕ НА ЗАКОНСКАТА РАМКА ЗА ЗАШТИТА ОД НАСИЛСТВО НА ЛГБТ ЛУЃЕТО

Физичкото и вербалното насилство врз ЛГБТИ луѓето е еден од клучните проблеми со кои оваа заедница се соочува. Поради ова, Процентата го утврдува и степенот на знаење на пратениците за тоа дали насилството од омраза и говорот на омраза се санкционира во Македонија и со кои закони се регулираат овие прашања.

Различно е разбирањето за говорот на омраза и дали и како е регулирано ова прашање во Македонија. Само четворица од испитаните пратеници експлицитно одговориле дека говорот на омраза се санкционира, а тројца од нив го посочиле Кривичниот законик како документ кој го регулира ова прашање, додека едниот не знае точно кој закон го регулира ова прашање. Останатите пратеници одговориле или дека не се санкционира воопшто (4) или дека тоа што го има досега во законската рамка не е доволно (5). Покрај немањето јасна рамка, интервјуираните пратеници како проблем ја идентификуваат и практиката на неказнување на говорот на омраза.

⁹⁴ Интервју бр. 4, пратеник од ДОМ.

⁹⁵ Интервју бр. 8, пратеник од ДУИ.

„Многу малку се санкционира – 3, од 1 до 10. Најслабо се имплементира во однос на медиумите.“⁹⁶

„Говорот на омраза би требало да се санкционира, но јас мислам дека такво нешто во Македонија не се практикува.“⁹⁷

„Омразата не би требало да биде дел од вокабуларот на политичарите и јавните личности. Не сме за говор на омраза, тука луѓето треба да ги имаат сите природни права со раѓањето. Не мислам дека се казнува, доста го има во јавниот говор, во Собранието.“⁹⁸

„Тоа е деликатно прашање. Ако го санкционираш, ќе те обвинат дека воведуваш диктатура. Дека го загрозуваш правото на изразување. Ако не го санкционираш, работите можат да ни одат како што ни отидоа во неповрат и мислам дека мораме да најдеме едно паметно и интелигентно решение. Значи, не можеш сè што ти паѓа на памет да кажеш.“⁹⁹

Интервјуираните пратеници покажаа поголемо знаење за законите со кои е казнува насилството мотивирано од омраза. Приближно сите (12) посочија дека насилството од омраза се казнува. Различно е нивото на знаење за точните закони кои го регулираат насилството од омраза, но со појаснувањето на одговорите кон ова прашање пратениците го идентификуваат проблемот во имплементацијата на законите. Дел од одговорите кои беа понудени од испитаниците, во врска со прашањето дали се казнува насилството предизвикано од омраза, се:

„Делумно. Поголем проблем е пријавувањето на случаи отколку соодветното санкционирање.“¹⁰⁰

„Знам за случаи каде оние кои извршиле вакво насилство биле казнети. Но не се казнува во онаа мера во која се случува.“¹⁰¹

1.3. ПОЗНАВАЊЕ НА СОВРЕМЕНИТЕ И ПРИЗНАТИ НАУЧНИ ФАКТИ ЗА ХОМОСЕКСУАЛНОСТА И ТРАНСРОДОВОСТА И ИНФОРМИРАНост ЗА СОСТОЈБАТА СО ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА НА ЛГБТИ ЛУЃЕТО

Кога станува збор за нивото на познавање конкретни податоци/факти кои се однесуваат на ЛГБТИ луѓето, а кои се во тесна врска и со ставовите на интервјуираните пратеници кон ЛГБТИ луѓето, тие имаат соодветни познавања. Најголем дел од интервјуираните пратеници (9) се согласуваат дека хомосексуалноста не е болест. Еден од интервјуираните пратеници наведува дека не е сигурен, што е доволен индикатор дека хомосексуалноста ја смета за болест. Останатите пратеници (3) јасно кажуваат дека хомосексуалноста ја сметаат за болест, на што еден од интервјуираните додава дека може да се користи терминот „родена склоност“, бидејќи „болест“ е прегрубо.¹⁰²

Доколку овие одговори се стават во релација со одговорите на прашањето дали хомосексуалноста може да се излекува со соодветна психијатриска и хормонска терапија, се забележува намалување

96 Интервју бр. 3, пратеник од СДСМ.

97 Интервју бр. 6, пратеник од ДУИ.

98 Интервју бр. 7, пратеник од БЕСА.

99 Интервју бр. 8, пратеник од ДУИ.

100 Интервју бр. 5, пратеник од ВМРО-ДПМНЕ.

101 Интервју бр. 9, пратеник од СДСМ.

102 Интервју бр. 12, пратеник од АА.

на бројот (8) на пратеници кои недвојбено сметаат дека хомосексуалноста не е болест и нема потреба да се лекува. Имено, четворица од интервјуираните пратеници потврдно одговорија дека хомосексуалноста може да се лекува, додека еден од нив не го знае одговорот на ова прашање, па укажува дека за ова треба својот став да го кажат психолозите.

Приближно сите (12) интервјуирани пратеници се согласуваат дека Македонија е меѓу земјите во Европа каде што најмал процент на геј-мажи живеат отворено со својот статус. Само еден од пратениците не се согласува со ваквото тврдење, бидејќи неговото искуство покажува дека луѓето слободно зборуваат за тоа дека се хомосексуалци.¹⁰³ Сите интервјуирани пратеници се согласуваат дека живеењето под притисок да не се искаже сопствениот родов идентитет и сексуална ориентација може да биде штетно за општото здравје на индивидуите, што би требало да укажува на свесноста на пратениците за долгорочните ефекти на дискриминацијата и стигматизацијата врз ЛГБТИ луѓето.

Интервјуираните пратеници се согласни дека искуството на љубов е слично за сите луѓе без разлика на сексуалната ориентација, како и дека хомосексуалците кои живеат со партнер/ка од ист пол се еднакво среќни колку и жените и мажите во хетеросексуален брак или врска, со исклучок на еден пратеник кој смета дека истополовите партнерства се неприродни.

Со пратениците беше споделено тврдењето дека во светски рамки доминантен начин на пренос на вирусот ХИВ е сè уште сексуалниот однос, па беа прашани дали според нивните сознанија половиот однос меѓу мажи кои имаат секс со мажи е на прво место. Општиот впечаток е дека пратениците немаат сознанија за ова прашање и најчесто одговорот го темелат врз личното мислење, претпоставка или перцепција која е доминантна во јавноста. Најголем број од интервјуираните пратеници (7) одговорија дека се согласуваат со констатацијата дека сексуалниот однос меѓу мажи е најдоминантниот начин на пренос на вирусот ХИВ, додека 4 одговориле дека не се согласуваат, а двајца пратеници одговориле дека не знаат. Интересен е податокот дека четворица пратеници од оние кои одговориле потврдно изјавиле дека ова е констатација дадена врз основа на податоци од медиумите, односно врз перцепцијата на јавноста кон ова прашање. Овие изјави потврдуваат дека кај најголем дел од интервјуираните пратеници знаењето за ова прашање се темели врз предрасудите во врска со хомосексуалноста и преносот на вирусот ХИВ, најчесто создадено преку медиумите, а не врз научните сознанија.

„Од тоа што сум прочитал, така е. Ама не сум се занимавал со проблемот. Ова е само перцепција од медиуми.“¹⁰⁴

Во одговорите еден од интервјуираните пратеници го сподели својот критички став во однос на она што се објавува во медиумите за оваа тема:

103 Интервју бр. 10, пратеник од СДСМ.

104 Интервју бр. 7, пратеник од БЕСА.

„Немам точни статистички податоци, сум слушал дека тоа е една од главните причини за пренос на овие болести. Што не мора да значи дека е ова точно, повеќе хетеросексуалци пренесуваат. Да беше точно, ќе имавме само заболени мажи.“¹⁰⁵

Процентата го утврдува и степенот на знаењето на пратениците во врска со влијанието на сексуалната ориентација на родителите врз децата, па тие во своите одговори зборуваа дали се согласуваат со констатацијата дека поверојатно е дека децата кои живеат со родители од ист пол и самите ќе станат хомосексуалци. Седум од интервјуираните пратеници одговориле дека не се согласуваат во ваквата констатација, додека четворица се согласуваат, а двајца одговориле дека не знаат што може да значи дека се согласуваат со ваквата констатација. Еден од пратениците кој смета дека констатацијата е точна, во својот одговор додава:

„Да, претпоставувам. Ама има луѓе кои живееле во нормално семејство, па пак станале хомосексуалци. Значи, не влијаело тоа дека родителите не се хомосексуалци, сепак тој станал. Значи, може и обратно. Некаде на средина сум.“¹⁰⁶

Со ова, пратеникот покажува дека во практика тоа не се случува, но поради личниот негативен став кон тоа хомосексуалците да одгледуваат деца, се согласува со констатацијата дека поверојатно е дека децата одгледани од хомосексуалци и самите ќе станат хомосексуалци.

Четворица од интервјуираните пратеници сметаат дека сексуалноста е приватна работа и дека нема потреба да се зборува за тоа во јавноста, што јасно укажува на нивното незнаење за социјалните, политичките и културните дискурси и конструкции за/на сексуалноста, испреплетувањата помеѓу моќта, политиката и сексуалноста, и нејзината нормативна регулација. Еден од пратениците смета дека не само што не треба да зборуваат во јавност, туку хомосексуалците треба да се срамот, што укажува на тоа дека тој го поддржува молкот како алатка за одржување на сексуалната опресија и хомофобијата, но и срамот кој ги држи во изолација нехетеросексуалците и родово ненормативните луѓе, со што се прикриваат и различните форми на физичко и психолошко насилство што го доживуваат како резултат на нивната сексуална ориентација и родов идентитет.

Пратениците ги искажаа своите ставови и во врска со констатацијата дека хомосексуалноста и трансродовоста се „западни“ феномени несвојствени за Македонија. Најголем дел од интервјуираните пратеници (11) не се согласуваат со ваквото тврдење, додека двајца сметаат дека овие појави не се својствени за нашето општество. Приближно половина од интервјуираните пратеници немаат соодветно знаење и разбирање за трансродовите луѓе, па сметаат дека луѓето се раѓаат или како машки или како женски и од тоа зависи дали ќе се идентификуваат како маж или жена. Дел од одговорите кои беа понудени од испитаниците, а по однос на ова прашање, се:

105 Интервју бр. 12, пратеник од АА.

106 Idem.

„Едно е идентитет, друго е во кого ќе се заљубат. Читавме некоја статистика дека најголем број самоубиства има меѓу луѓето што сакаат да го променат полот. Живеат за да го променат полот, а после се каат. Јас мислам дека не треба да се менува пол, секој да си остане ко што е.“¹⁰⁷

„Нема 100 % мажи или 100 % жени, има некои што се во средина. Транссексуалци се. Жени со карактеристики на мажи и мажи со карактеристики на жени. Сум видел луѓе што не ми е јасно дали се жени или мажи.“¹⁰⁸

Сите интервјуирани пратеници се запознати со изложеноста на дискриминација на ЛГБТИ луѓето и се согласуваат дека тие се жртви на дискриминација и повреда на човековите права, со исклучок на еден пратеник, кој одговори: „Па двосмислено ви е прашањето, зашто јас не можам да ви дадам соодветен одговор, значи едно е традиција, друго е општествена поставеност, и тие не се вклопуваат во општеството и не ги прифаќа општеството. Затоа и последиците се такви“,¹⁰⁹ што претставува јасен индикатор за отсуството на неговата способност да препознае дискриминација, и следствено да дејствува во насока на заштита од дискриминацијата врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет.

Покрај општата констатација за степенот на уживање на правата на ЛГБТИ луѓето, најголем дел од интервјуираните пратеници (11) сметаат дека ЛГБТИ луѓето немаат соодветна заштита во законите и се понеповолно третирани од институциите. Пратениците покажаа низок степен на знаење за законите кои ја регулираат сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основи за заштита од дискриминација. Повеќе од половина (8) одговорија дека не постои таков закон, иако во реалноста има осум закони во кои сексуалната ориентација е наведена како основа за заштита од дискриминација, додека оние кои одговорија дека постојат вакви закони, го посочија ЗСЗД, каде отсуствуваат и двете основи.

Според интервјуираните пратеници, ЛГБТИ луѓето се жртви на насилство (10), а најчесто како пример го посочуваат нападот врз просториите на ЛГБТИ Центарот за поддршка. Сите испитаници сметаат дека ЛГБТИ луѓето се жртви на семејно насилство, со исклучок на еден пратеник, кој својот став го темели врз искуството на своите познајници припадници на ЛГБТИ заедницата, кои не се соочуваат со семејно насилство. Сите интервјуирани пратеници се согласуваат дека ЛГБТИ луѓето се жртви на исмевање и вознемирување во општеството, како и жртви на говор на омраза во (дел од) медиумите.

Најслабо знаење пратениците покажуваат за состојбата на трансродовите луѓе и нивната можност медицински и правно да го променат полот. Информациите со кои располагаат се добиени од медиумите кои известуваа за операцијата за промена на пол изведена во една од приватните клиники во Македонија, но немаат информации како и дали е ова прашање

107 Интервју бр. 10, пратеник од СДСМ.

108 Интервју бр. 12, пратеник од АА.

109 Интервју бр. 11, пратеник од СПМ.

системски регулирано. Приближно половина од интервјуираните пратеници не се запознати со предизвиците со кои се соочуваат трансродовите луѓе. Најголем дел од одговорите се засновани врз претпоставка на пратениците во кои области трансродовите луѓе се соочуваат со проблеми, без конкретни примери. Само еден пратеник го посочи проблемот со правното признавање на родот во документите на трансродовите луѓе.

„Не можат да ги променат податоци во документите. Имавме случај во гимназијата ХХ кога ученик имаше проблем да добие свидетелства со променето име и презиме. Поради нејасен закон, училиштето имаше проблем со решавање на ова прашање.“¹¹⁰

Повеќето испитаници (9) сметаат дека трансродовите луѓе се соочуваат со тешкотии при остварувањето на правата од здравствена заштита, додека двајца не се согласуваат со ова тврдење, а двајца одговориле дека не се запознати.

„Не знам. Од аспект на постоење можност, да, ама од финансиски аспект е друго. Мислам дека постои можност за операции, но секој не може да си дозволи. Може Систина да го нуди тоа како опција, што не значи дека секој што е заинтересиран може да го направи, може да чини 50 или 100 000 евра, што значи дека не е достапно. Во државни немам информација.“¹¹¹

„Немам доволно информации, но во практиката оној кој треба да ја даде услугата гледа со предрасуди, и сигурно има случаи каде не добива соодветна услуга.“¹¹²

1.4. СТАВОВИ ВО ВРСКА СО ЗАЕДНИЦИ КОИ СЕ НАЈЧЕСТИ ЖРТВИ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА

Мнозинството (11) од интервјуираните пратеници сметаат дека во Македонија граѓани кои се најмногу изложени на дискриминација се Ромите, и дека дискриминацијата врз основа на етничка припадност е најзастапена. Седум пратеници, покрај другите, ги издвоија ЛГБТИ луѓето како едни од најдискриминираните граѓани, додека тројца ги посочија и луѓето со попреченост. Само еден пратеник ги посочи жените како една од најдискриминираните групи, додека друг пратеник луѓето кои употребуваат дроги ги идентификуваше како најчесто дискриминирана група, за кои додаде: „Е тие се болни, ама ние не ги третираме како треба, соодветно“.¹¹³ Сите интервјуирани пратеници се согласија дека граѓаните со различна сексуална ориентација и родов идентитет треба да ги уживаат сите права и ограничувања како и останатите граѓани.

110 Интервју бр. 13, пратеник од ЛДП.

111 Интервју бр. 3, пратеник од СДСМ.

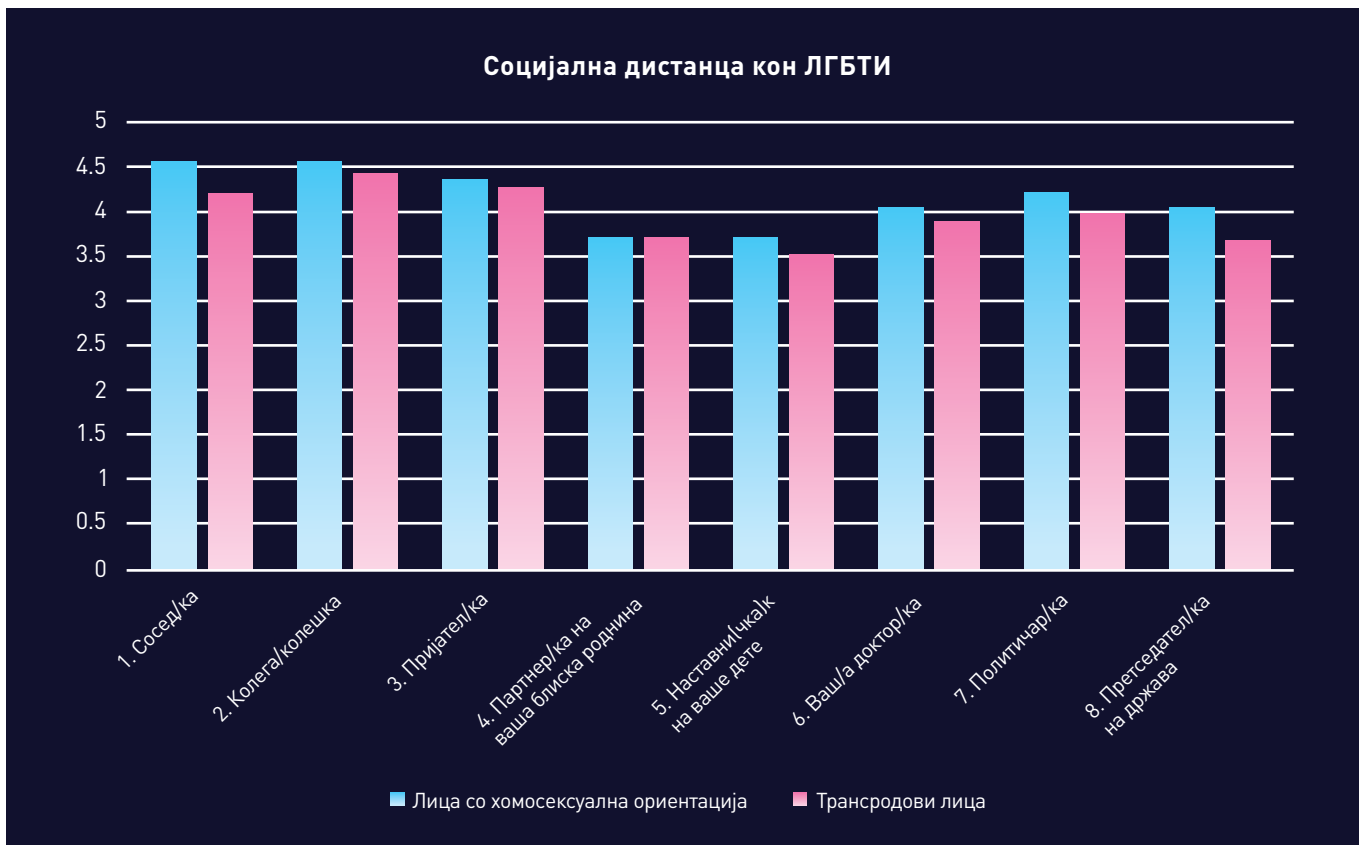
112 Интервју бр. 9, пратеник од СДСМ.

113 Интервју бр. 8, пратеник од ДУИ.

1.5. СТЕПЕН НА СЕНЗИТИВИЗИРАНОСТ И ТОЛЕРАНЦИЈА КОН СЕКСУАЛНИТЕ И РОДОВИТЕ МАЛЦИНСТВА

Како средство за испитување на ставовите, вредностите и верувањата, односно толеранцијата во однос на луѓето со хомосексуална ориентација и трансродовите луѓе, во рамки на прашалникот је вклучивме и скалата на социјална дистанца преку прашањето „Колку би прифатиле лице со хомосексуална ориентација и трансродово лице за: сосед/ка, колега/шка, пријател/ка, партнер/ка на ваш близок роднина, наставник/чка на ваше дете, ваш/а доктор/ка, политичар/ка, претседател/ка на држава? (1 – во потполност, 5 – воопшто не).

Најголем дел од интервјуираните пратеници покажуваат ниско ниво на социјална дистанца кон луѓето со различна сексуална ориентација и родов идентитет. Социјалната дистанца кон трансродовите луѓе е незначително поголема и таа варира во зависност од улогата на трансродовото лице. Еден пратеник покажа високо ниво на социјална дистанца независно во која улога се наоѓаат хомосексуалците, додека истиот пратеник покажа незначително помала дистанца во однос на трансродовите луѓе, посебно кога лицето е во улога на политичар. Интересен е податокот дека кај дел од пратениците дистанцата се зголемува од средна до висока кога лицето со различна сексуална ориентација или родов идентитет е во улога на наставник или партнер/ка на нивно блиско лице, додека кај еден пратеник дистанцата се зголемува и кога лицето е во улога на доктор, политичар и претседател на држава. Според него: „Нема шанси геј да дојде на таа позиција претседател. Нема да биде прифатливо. За мене лично нема проблем. Нема да му дозволат партиските органи.“¹¹⁴

114 Интервју бр. 10, пратеник од СДСМ.

Интервјуираните пратеници признаваат дека социјалната дистанца им се намалила со текот на годините како резултат на нивниот личен и професионален развој. Дел од нив посетувале обуки, биле активни во полето на заштита на човековите права, преку што се запознале и со концептот на еднаквост. Според еден пратеник: „семејството има покonzервативни ставови за овие прашања, но кога ќе излезете надвор и ќе се соочите со повеќе луѓе со свои барања, институции и слично, станувате поотворен“.¹¹⁵ Во таа насока и голем дел од интервјуираните пратениците своите ставови ги промениле како резултат на познанства и лични пријателства со припадници на ЛГБТИ заедницата. Сите пратениците се согласуваат дека зголемената видливост на заедницата кај нас и во регионот извршило значајно влијание врз промена на нивните ставови и разбирање на правата на ЛГБТИ луѓето.

2. ПРАКТИКИТЕ НА ПРАТЕНИЦИТЕ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД АСПЕКТ НА ЗАШТИТАТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА, НЕДИСКРИМИНАЦИЈА И ПРАВАТА НА ЛГБТИ ЛУЃЕТО

Со цел добивање на релевантни податоци за тоа колку можностите што ги даваат Законот и Деловникот на Собранието се користат од страна на пратениците во насока на унапредување на човековите права и дали постои волја од страна на пратениците за искористување на механизмите за унапредување на ЛГБТИ правата, во прашалникот со кој се спроведоа интервјуата беа одвоени 21 прашање. Дел од прашањата се однесуваа и на волјата во иднина да се поддржат закони и политики кои ќе доведат до унапредување на поспецифични права на ЛГБТИ луѓето. Наедно, целта со овој дел од прашалникот беше да се понуди целиот корпус на човекови права кои ги засегаат ЛГБТИ луѓето, од заштитата од насилство до можноста за посвојување на деца од страна на истополови двојки, со цел да се измери волјата која би требало во иднина да прерасне во практика на пратениците.

Пред да се премине на анализа на податоците добиени од интервјуата со пратениците, треба да се земе предвид претходната практика на пратениците при одлучувањето, гласањето, а наедно и при преземањето на други дејства при вршењето на функцијата пратеник. Како еден од главните недостатоци на македонскиот парламентарен систем беше посочувана неможноста за индивидуално одлучување и дејствување на пратениците наспроти партиското. Пратениците во Собранието речиси без исклучок гласаат и дејствуваат согласно со партиските ставови инструментализирани преку пратеничките групи, со што се ограничува и функцијата на пратениците и на законодавниот дом како орган кој треба да ги претставува граѓаните и нивните интереси. Наедно ваквата практика има негативно влијание врз степенот на реализација на принципите на парламентарна демократија и наместо во законодавниот дом, одлуките се донесуваат во партиите. Ваквата подредена улога на пратениците кон партијата која им помогнала да ја добијат оваа функција, најверојатно се должи и на изборниот модел на затворени листи со кој граѓаните не гласаат за пратеници индивидуалци, туку за политичка партија. Барањата за една изборна единица со отворени листи досега најмногу доаѓаа од страна на помалите политички партии кои наедно сметаат и дека со отворените листи

¹¹⁵ Интервју бр. 7, пратеник од БЕСА.

ќе се отворат и поголеми можности за нивен успех, ќе се надмине проблемот на доминација на поголемите политички партии и зависноста на малите партии од коалицирањето со нив и ќе се зајакне самостојноста и независноста на пратениците како непосредно избрани од граѓаните, а не од политичките партии. Имајќи ја предвид оваа состојба, анализата на податоците од интервјуата поврзани со практиките на пратениците мора да се гледа во директна корелација со анализата на програмите на парламентарните политички партии и останатите податоци за начинот на дејствување на политичките партии во однос на ЛГБТИ прашањата.

АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ ДОБИЕНИ ОД ИНТЕРВЈУАТА СО ПРАТЕНИЦИТЕ ОД СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

На поголем дел од интервјуираните пратеници ова им е прв мандат, а интервјуата беа спроведувани неколку месеци од почетокот на редовната работа на Собранието, бидејќи до јуни 2017 година се одолжуваше процесот на изгласување на новата Влада, проследен дури и со насилни инциденти во законодавниот дом. На останатиот дел од пратениците ова им е втор мандат, но треба да земе предвид дека помеѓу 2014 и 2016 година Собранието во најголем дел функционираше само со пратениците од тогашната власт предводена од ВМРО-ДПМНЕ, додека опозицијата не учествуваше во работата на Собранието, пред сè поради незадоволството од начинот на кој беа спроведени парламентарните избори во 2014 година. Само еден од интервјуираните пратеници има поголемо пратеничко искуство и бил присутен и при гласањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација во 2010 година. Гореизнесеното може да се смета како своевидно ограничување и оправдување поради недостигот на досегашни практики поврзани со унапредувањето на човековите права, помеѓу кои и правата на ЛГБТИ луѓето.

Прашани дали досега учествувале во јавни расправи, комисииски или надзорни расправи, дали поставиле пратеничко прашање или иницирале донесување на закон или измена на закон, политика или декларација или дали имале соработка со други органи од власта во која предмет на интерес биле ЛГБТИ луѓето, повеќето пратеници кажаа дека досега немале таква можност, нити поопшто за прашања на човекови права и недискриминација. Само неколку пратеници ја споменаа расправата на Комисијата за политички систем и односи меѓу заедниците, на која пратеникот Бранко Манојловски имаше излагање за потребата од легализација на истополовите бракови. Само еден пратеник кажа дека учествувал во расправите за Законот за спречување и заштита од дискриминација во 2010 година, акцентирајќи дека тогаш Собранието не дало поддршка за сексуалната ориентација како заштитена карактеристика и го спомена обидот за уставно хетеросексистичко дефинирање на бракот, за кое истакна дека тој и неговата партија дејствувале против предложените уставни измени.

Поголем дел од интервјуираните пратеници (8) кажаа дека во иднина би побарале збор и би се вклучиле во дискусија на теми поврзани со ЛГБТИ прашањата, двајца пратеници рекоа дека би

се вклучиле зависно од околноста, додека само еден пратеник категорично одговори дека не би го направил тоа бидејќи овие теми не се воопшто од негов интерес. Само 5 пратеници јасно кажаа дека во иднина би поставиле пратеничко прашање до Владата поврзано со правата на ЛГБТИ заедницата, додека останатите не беа сигурни и одговорија дека зависи од околностите. Само еден пратеник од опозицијата истакна дека ова се многу деликатни теми и дека внимателно треба да се дискутира за нив, изразувајќи дури и непријатност за да постави јавно вакво прашање, бидејќи би го довело него и лицето до кое го поставува прашањето во непријатна ситуација. На прашањето дали во иднина би покренале каква било иницијатива за унапредување на ЛГБТИ правата (промена на закон, донесување нов закон, декларација, организирање комисииска расправа, надзорна расправа и сл.), пет пратеници, сите од власта, кажаа дека би го направиле тоа, додека другите одговорија со „можеби“, зависно од ситуацијата и околностите. Само еден пратеник од власта истакна дека овие прашања не се од негов интерес, додека пратеничка од власта додаде дека пред да се дискутираат во Собранието за овие прашања треба прво да се работи со партиите и со пошироката јавност. Пратеник од власта додаде дека сам не би го направил тоа, туку во широка консултација со колегите, па доколку постои иницијатива на граѓанските организации, тој би ја поднел во Собранието.

Нити еден од испитаниците не учествувал на обука поврзана со правата на ЛГБТИ заедницата, додека четворица пратеници изјавија дека учествувале на семинари, јавни расправи и поврзани иницијативи за заштита од дискриминација, а една пратеничка од власта учествувала и на Парада на гордоста надвор од Македонија. Пратеник од власта истакна дека интервјуто му е прва посериозна дискусија за ЛГБТИ правата и дека во иднина би сакал да се стекне со повеќе знаења и информации на оваа тема.

За соработката со здруженија на граѓани и дискусии за нивните барања, шест пратеници веќе имале соработка со ЛГБТИ и женски организации чии барања биле во насока на заштита од дискриминација, насилство и еднаквост, додека двајца пратеници имале соработка само со други здруженија на граѓани, како организации за права на Ромите, лица со попреченост, здруженија на граѓани за рак на дојка. Само четворица пратеници одговорија дека сè уште немале можност да соработуваат со граѓанскиот сектор во рамки на својата пратеничка функција. Во однос на соработката меѓу пратениците и останати институции, половина од пратениците имале соработка, но ЛГБТИ прашањата не биле предмет на интерес, додека половина сè уште немале никаква соработка со други институции. Само еден пратеник рече дека соработувал со МТСП и КЗД и бил член на Националното координативно тело за заштита од дискриминација, а делумно се расправало и за ЛГБТИ прашања, односно за заштита од дискриминација врз основа на сексуална ориентација.

Пратениците не би се воздржале од гласање кога станува збор за правата на ЛГБТИ луѓето и велат дека би гласале согласно личните убедувања, а не според партиските инструкции. Само двајца пратеници одговорија похрабро во насока на тоа дека партиските ставови се исто така

важни, па така пратеник од власта рече дека не би се воздржал од гласање, но додаде:

Ако се разидуваат моите ставови со ставовите на политичката партија, ќе се борам интерпартиски за да се променат. Искрено, она што ќе биде партиски став барем во овој поларизиран момент помеѓу две партии, ќе мора да се испочитува. Но ќе пробам да ги приближам ставовите.¹¹⁶

Од анализата на одговорите за серијата прашања во врска со поединечни закони и политики кои доправа треба да се донесат, а имаат врска со унапредувањето на правата на ЛГБТИ луѓето, се мереше и нивото на заложбата кај пратениците преку прашањето дали би поддржале или би предложиле таков закон. Во овој дел прашалникот вклучуваше своевидна градација на прашањата кои почнуваат со поддршка за закони и политики за заштита од насилство и дискриминација, кон граѓански права и мерки од социјална заштита, до правата од областа на семејното право какви што се граѓанското партнерство, бракот и посвојувањето на деца. Генералниот заклучок е дека заштитата од насилство ужива највисок степен на поддршка од страна на пратениците, а правото на посвојување на деца најниска. Секако треба да се има предвид дека во Република Македонија Законот за спречување и заштита од дискриминација сè уште експлицитно ги нема споменато сексуалната ориентација и родовиот идентитет како заштитени карактеристики, така што прашањата за истополови бракови и посвојување на деца се чинат апстрактни и далечни, па и одговорите на овие прашања сами по себе се декларативни заложби дадени надвор од политичкиот контекст.

Она што е интересно е дека заштитата од насилство и говор на омраза ужива поширока поддршка од заштитата од дискриминација врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет. Ова најверојатно се должи на тоа што измените во Законот за спречување и заштита од дискриминација се започнати, а новиот Предлог-закон кој ги вклучува сексуалната ориентација и родовиот идентитет досега беше предмет и на јавни дебати, па партиите имале можност да донесат конкретни одлуки кои набрзо ќе треба и да се спроведат. Пратениците од власта и пратениците од албанските партии и од опозицијата даваат поддршка за заштитата од дискриминација на ЛБТИ луѓето, додека еден пратеник од опозицијата е против, а друг нема конкретен одговор.

Највисока поддршка ужива внесувањето на СОРИ во КЗ и во Законот за спречување и заштита од семејно насилство со цел забрана на насилството и дела од омраза и семејното насилство кон ЛГБТИ луѓето, за кои сите пратеници дадоа поддршка, додека 9 пратеници рекоа и дека тие би ги предложиле овие измени. Исто така, со исклучок на еден пратеник од опозицијата, сите пратеници даваат поддршка за донесување на Национална стратегија против хомофобија и трансфобија. Донесување на стратегија против ширењето на хомосексуалноста е понеопходна мерка за пратеникот кој е против донесувањето на стратегијата. Пратеник од власта истакна дека ја поддржува оваа мерка:

¹¹⁶ Интервју бр. 9, пратеник од СДСМ.

Нема пратеник кој би рекол не. Така би се ставил во категорија на некој што попречува лични права на луѓето.¹¹⁷

Забраната и казнувањето на говорот на омраза кон ЛГБТИ луѓето е исто така прашање кое 8 пратеници би го предложиле, а останатите би го поддржале. Само еден пратеник од опозицијата својата поддршка кон забраната на говорот на омраза кон ЛГБТИ луѓето ја услови со донесување на системски закони со цел да не се шири „таа болест“ (се мисли на хомосексуалноста).

На прашањето за финансирање од државниот буџет на кампањи и културни настани за промоција на правата на ЛГБТИ луѓето, пет пратеници би ја предложиле оваа мерка, а 4 би ја поддржале. Тројца пратеници се против, при што некои од нив истакнаа дека за овие прашања се достапни и други фондови.

Финансиската поддршка од Буџетот на Република Македонија за сервиси за ЛГБТИ луѓе жртви на насилство исто така ужива речиси апсолутна поддршка, со исклучок на пратеникот од опозицијата, кој дава поддршка на програми за лекување на хомосексуалноста, а во однос на социјалната заштита на ЛГБТИ луѓето жртви на насилство смета дека има други приоритетни групи за кои државата е „повиновна“ за нивната состојба.

Во однос на правата на трансродовите луѓе, во прашалникот има две прашања кои се однесуваат специфично за правното признавање на родот во личните документи и за медицинското потврдување на родот. Воздржаноста по овие прашања е поголема, а поддршката помала, што ја потврдува тезата дека стигмата кон трансродовите луѓе е поголема. Прашањето за правно признавање на родот, односно промената на матичниот број и ознаката за пол во документите за лична идентификација, ужива поголема поддршка од медицинското потврдување на родот, најверојатно поради буџетските импликации. На правното признавање на родот се гледа како на лично право на граѓаните да се идентификуваат или не со полот назначен со раѓањето и право на нивно самоопределување. Ако лицето го бара тоа, зошто да не. Граѓанинот си ја плаќа личната карта и пасошот. Ако мажот вика: Не, жена сум, сакам Ж да ми стои, зошто да не?¹¹⁸ – дообјасни пратеник од власта. Интервенциите за медицинско потврдување на родот би ги предложиле 4 пратеници, помеѓу кои пратеничка од власта, и исто толку би ги поддржале. Пратениците кои се воздржани во однос на ова прашање сметаат дека не треба да се финансираат овие здравствени услуги од страна на ФЗОМ бидејќи, според нив, се работело за лична желба и ги споредуваат со естетските хируршки зафати, што зборува за немањето доволно информации за трансродовоста и здравствените потреби на дел од транс-луѓето. Пратениците кои се против медицинското потврдување на родот се од редовите и на власта и на опозицијата, а еден пратеник дообјасни дека се плаши дека, доколку се дозволи тоа, овие хируршки интервенции би станале тренд.

117 Интервју бр. 12, пратеник од АА.

118 Интервју бр. 8, пратеник од ДУИ.

Во однос на прашањата на трансродовите луѓе треба да се истакне и дека пратениците имаат многу мали познавања, а на некои од нив не им се јасни проблемите или мислат дека промената на личните документи и медицинското потврдување на родот се достапни во Македонија.

Имајќи ја предвид „контроверзноста“ која го следи прашањето за Парадите на гордоста, можеме да кажеме дека тоа ужива висок степен на поддршка меѓу пратениците од власта, поточно од Коалицијата „За живот во Македонија“ (дури 8 пратеници кажаа дека поддржуваат и би учествувале на таква парада). Четворица пратеници се против, од кои по двајца од опозицијата и од власта, додека еден пратеник од опозицијата кажа дека не гледа потреба да учествува, но дека тоа е право на мирен собир кое треба да се почитува за сите граѓани.

Истополови регистрирани партнерства би предложиле 6 пратеници, меѓу кои и пратеничка од опозицијата. Тројца пратеници би поддржале и исто толку се против, додека еден пратеник од власта нема доволно информации и не знае што точно значат регистрираните партнерства. Пратеник од власта кажа дека треба да биде возможно со закони и договори да се регулира заедничкиот живот, особено наследните права, додека друг пратеник од власта рече:

Лично немам проблем, но во моментот кога ќе проценам дека политичката штета е минимална по однос на тоа прашање.¹¹⁹

Истополовиот брак би го предложиле помалку пратеници (5), меѓу кои и пратеничка од опозицијата, додека една пратеничка од власта би го предложила доколку бракот не вклучува посвојување на деца. Тројца пратеници би ги поддржале овие промени во Законот, додека 4 се против, меѓу кои по двајца од власта и од опозицијата. Пратеник од власта дополни дека треба да бидеме особено внимателни при донесувањето на вакви одлуки, бидејќи

...може да предизвика гнев, не кон мене како пратеник, туку кон таа заедница. Полесно е да удрат по таа заедница, отколку кон избрани пратеници. Мојата одлука која привидно би била во корист на една група, баш на таа група може да и нанесе штета, колку и да изгледа тоа позитивно во моментот...¹²⁰

Посвојувањето деца од страна на истополови двојки ужива најмала поддршка, па така само двајца пратеници би го предложиле, шестмина не, а дури 5 пратеници беа воздржани и дадоа дополнителни објаснувања. Дел од пратениците како најголеми пречки ги истакнаа и стереотипите и предрасудите кон ЛГБТИ луѓето и сметаат дека децата на истополови двојки ќе бидат малтретирани и вознемирувани во средината, иако не сметаат дека сексуалната ориентација има врска со тоа дали луѓето се добри или лоши родители. Сепак, препораките од пратениците се во насока на постепено унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето и добра подготовка на теренот пред донесување на вакви одлуки.

119 Интервју бр. 9, пратеник од СДСМ.

120 Интервју бр. 3, пратеник од СДСМ.

Прашања	Број на пратеници кои одговориле:			
	Би предложил/а и би поддржал/а	Би поддржал/а	Не	Зависи/можеби/немам став/би поддржал/а ако...
Внесување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет во ЗСЗД	6	5	1	1
Забранување и казнување на говор на омраза врз основа на СОРИ	8	4		1
Забрана на насилство и дела од омраза врз основа на СОРИ во КЗ	9	4		
Внесување на СОРИ во Законот за превенција и заштита од семејно насилство	9	4		
Донесување на Национална стратегија против хомофобија и трансфобија (предлогот не е од понудените опции, бидејќи предлагач е МТСП)		12	1	
Од Буџетот на Република Македонија финансиски да се поддржуваат кампањи и културни настани за промоција на правата на ЛГБТ заедницата	5	4	3	1
Од Буџетот на Република Македонија да се финансираат сервиси за психо-социјална поддршка на ЛГБТ луѓето жртви на насилство (сместување во шелтер центар, психо-социјално советување, бесплатна правна помош и сл.) (предлогот не е од понудените опции, бидејќи предлагач е МТСП)		12	1	
Политика/мерка со која ќе им се овозможи на транс-луѓето во Македонија да прават медицинска промена на полот	4	4	2	3
Закон со кој ќе им се овозможи на транс-луѓето во Македонија да прават правна промена на полот во документите за лична идентификација	6	5	2	
Дали би поддржале/учествувале на Парада на гордоста во Република Македонија	8		4	1
Закон за регистрирани истополови партнерства во Република Македонија	6	3	3	1
Закон за истополови бракови во Република Македонија	5	3	4	1
Промени во Законот со кои ќе се овозможи истополови двојки да посвојуваат деца	2		6	5

3. ПОТРЕБИТЕ НА ПРАТЕНИЦИТЕ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА НИВНАТА УЛОГА ВО ЗАШТИТАТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА, НЕДИСКРИМИНАЦИЈА И ПРАВАТА НА ЛГБТИ ЛУЃЕТО

Очекувањата на ЛГБТИ организациите, а и на општата јавност, се дека моменталниот пратенички состав ќе работи повеќе на унапредување на човековите права и заштитата од дискриминација на ЛГБТИ луѓето, бидејќи парламентарните политички партии, пред сè од парламентарното мнозинство, уште во предизборниот период се обврзаа за унапредување на човековите права и на ЛГБТИ луѓето, соработуваа и во предизборниот период со граѓанските организации и во овој пратенички состав можеби за првпат како пратеници се појавуваат луѓе кои доаѓаат од граѓански организации, меѓу кои и организации кои работат на поддршка на ЛГБТИ луѓето, па особено од нив се очекува да се застапуваат за правата на оваа заедница. Меѓутоа и покрај зголемувањето на поддршката од страна на пратениците кон ЛГБТИ правата, треба да се има предвид дека ВМРО-ДПМНЕ како партија која речиси цела деценија го имаше парламентарното мнозинство и ја раководеше државната управа, сè уште има голем број пратеници, од кои некои се активни и гласни против правата на ЛГБТИ заедницата. Досегашното искуство зборува и дека сегашната најголема опозициска партија ги користеше ЛГБТИ луѓето и нивните права за пресметка со политичките противници обвинувајќи ги поради поддршката кон оваа заедница, а профилирајќи се себеси како заштитник на „семејните вредности“ и традицијата. Ваквото однесување на ВМРО-ДПМНЕ можно е да продолжи и во иднина, доколку во догледно време партијата не ги рedefинира интерните политики и стратегии, а како сојузник при ваквото политичко дејствување може да се појави и Беса, но и други поконзервативни пратеници. Дополнителен индикатор дека ВМРО-ДПМНЕ ќе продолжи со ваквата политика е и избегнувањето да учествуваат во интервјуата од оваа Процена. Дејствувањето против унапредувањето на правата на ЛГБТИ заедницата и злоупотребата на ова прашање за политички маркетинг, наместо конструктивна дебата и заедничко изнаоѓање на решенија, има негативно влијание врз перцепцијата на јавноста, но и врз мотивираноста и храброста на пратениците поддржувачи да ги отвораат овие прашања.

Со цел да ги утврдиме главните пречки и потребите за нивно надминување, последниот дел од прашалникот вклучуваше прашања кои ја имаат оваа цел. Бидејќи се работи за утврдување на потреби за унапредување на работата во областа на човековите права на ЛГБТИ луѓето, прашањата ги одговорија пратениците кои во претходните области искажаа позитивни ставови и барем минимална волја за поддршка кон ЛГБТИ прашањата (сите интервјуирани пратеници, освен еден пратеник од опозицијата, искажаа поддршка и волја за унапредување на состојбите).

АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ ДОБИЕНИ ОД ИНТЕРВЈУАТА СО ПРАТЕНИЦИТЕ

Прашани за пречките и предизвиците во нивната работа во однос на унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето, пратениците набројуваат пречки од различна природа, меѓутоа и голем дел од нив сметаат дека немаат значајни пречки туку го истакнуваат подобрувањето на состојбата и зголемувањето на политичката волја кај власта за промена на состојбите. Сепак, дел од пратениците како главни пречки го истакнаа непотребното одолжување и своевидното „блокирање“ на законодавниот дом од страна на ВМРО-ДПМНЕ, што од една страна предизвикува неможност за дијалог и конструктивна дебата, а од друга страна ги одолжува процесите и предизвикува парламентот повеќе да се занимава сам со себе отколку со закони и политики важни за граѓаните. Пратеник од власта истакна и дека како пречка го гледа партиското дејствување на пратениците, наспроти застапувањето на индивидуални ставови, бидејќи пратеници кои поддржуваат ЛГБТИ права можат да се најдат од редовите и на опозицијата и на власта, но во Собранието мора да дејствуваат по инструкции. Една пратеничка од власта истакна дека ѝ се потребни повеќе информации и човечки ресурси, додека дел одговорија дека досега немаат забележано конкретни пречки, но очекуваат во иднина, кога ќе се отворат овие прашања, пречките да се појават. За начините како треба да се надминат пречките и предизвиците, пратениците зборуваат за работа на повеќе нивоа, како што се подигнување на јавната свест, почести јавни дебати и едукативни настани, поактивно застапување на пратениците и политичките партии, унапредување на законската рамка и поконтретно донесување на Законот за спречување и заштита од дискриминација, со кој би се отворил процесот, а евентуалното позитивно искуство од донесувањето на овој Закон ќе влијае охрабрувачки за наредни иницијативи. Јавното мислење беше истакнато речиси од сите пратеници како важно за унапредување на состојбите, бидејќи освен што ќе биде поттик при дејствувањето на пратениците, ќе помогне и при имплементација на законските решенија. Пратеник од Коалицијата „За живот во Македонија“ додаде:

Има закони кои можеш да ги донесеш со 120 гласа, полно мнозинство, но ако не се прифаќаат на терен при имплементација, не ќе можеш да ги примениш. Не можеш сосила да правиш¹²¹

посочувајќи го притоа примерот со забраната за високо образование на албански јазик од средината на 90-тите како негативна практика. Пратеник од власта ја истакна и потребата од промени кај најголемите политички партии:

...промена на културата, ставовите и менталитетот на најголемите политички партии. Тие се на некој начин, за среќа или за жал, двигатели на општеството, дури и по однос на креирање на мнение по различни прашања. Кога во една политичка партија ќе се намали набојот по однос на овие прашања, и кога ќе се намали потребата да се печалат политички поени по однос на овие прашања, тогаш ќе бидеме на друго ниво, и тоа ќе резултира со позитивни резултати и во однос на пратениците и Собранието и по однос на целото општество.¹²²

121 Интервју бр. 2, независен пратеник од Коалицијата на СДСМ.

122 Интервју бр. 9, пратеник од СДСМ.

Во однос на прашањето што можат тие како пратеници да преземат во насока на унапредувањето на правата на ЛГБТИ луѓето, дел од пратениците искажаа волја да ги искористат сите механизми што ги имаат на располагање, додека дел повеќе се гледаат како поддршка на пратениците иницијатори, додека на некои им се потребни повеќе информации или поактивно би се вклучиле и би поддржале иницијативи зависно од темата, односно би поддржале мерки за унапредување на граѓанските права какви што се дискриминацијата и заштитата од насилство. Пратениците својата улога повеќе ја гледаат во интензивирање на соработката со граѓанските организации, поддршка на законодавните иницијативи, особено на ЗСЗД, организирање на комисиска расправа во соработка со граѓанските организации, поставување на пратеничко прашање и земање збор во дебати и расправи. Во овој дел пратеник од опозицијата истакна дека Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот нема заседавано осум години и дека се потребни напори за ревитализирање на оваа Комисија, на која можат да се отворат и ЛГБТИ прашањата.

На прашањето што ним лично би им помогнало за поуспешно да се застапуваат за правата на ЛГБТИ луѓето, пратениците беа согласни дека се потребни дополнителни активности за развој на нивните капацитети, како обуки, искуства од други земји, соработка со институциите и граѓанските организации и мерки за подигнување на јавната свест. Дел од пратениците кажаа дека од најголема помош би биле поголем број колеги кои се подготвени јавно да зборуваат во поддршка на ЛГБТИ заедницата, така што препорачаа сензитивизација и на други пратеници, но и на вработените во службите на Собранието. Пратеник од власта истакна дека исто така многу би било корисно и ЛГБТИ луѓето во политиката јавно, од лично име, да се застапуваат за правата на оваа заедница, да се охрабрат и да бидат „лидери во битката“. Друг пратеник од власта ја препозна потребата политичките лидери да ѝ се обраќаат на јавноста во поддршка на ЛГБТИ луѓето, бидејќи нивните зборови имаат поголем ефект кај јавноста во насока на позитивна промена на мислењето.

Со оглед на тоа дека како мерка за размена на искуства и стекнување на нови знаења и вештини е предвидено пратениците поддржувачи на ЛГБТИ правата да поминат низ обуки и студиско патување во холандскиот парламент, дел од интервјуираните пратеници беа прашани кои содржини би им биле најкорисни да се опфатат со овие активности. Најголем дел од пратениците се согласија дека најкорисни им се практичните знаења за начинот на работење на надлежните институции, но и на политичките партии во холандскиот парламент, мултисекторската соработка и кампањи или слични активности за промена на свеста. Пратениците ја истакнаа важноста од добивање на повеќе информации за компаративните искуства од земјите од Западна Европа кои можат да ги употребат како релевантни аргументи или како основи за застапување при создавањето закони и политики. Една пратеничка од власта истакна дека е особено важно да се добијат повеќе знаења од аспект на образовните политики, едукацијата на најмладите за овие теми како добар почеток за праведно општество без дискриминација. Друга пратеничка од власта ја потенцираше важноста од директно вклучување на ЛГБТИ луѓето и нивните лични приказни: Да ги слушнам ЛГБТ лицата, затоа што тие можат да дадат најсоодветна и најпрецизна информација за тоа како тие се чувствуваат, по кој основ се дискриминирани и кои се нивните проблеми.¹²³

123 Интервју бр. 4, пратеник од ДОМ.

VI. ЗАКЛУЧОЦИ

Во рамки на своите надлежности пратениците имаат можност да преземат различни дејства за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето. Тие можат да го направат тоа преку предлагање на конкретни закони со кои ќе се придонесе за подобра заштита на правата на ЛГБТ луѓето; преку искористување на надзорните механизми врз Владата со цел да го подобрат спроведувањето на законите; сè до организирање на дебати и расправи за подигање на свеста за потребата од заштита на правата на ЛГБТИ луѓето меѓу пратениците и кај целокупната јавност. Обврската на пратениците за соработка со здруженијата на граѓани и контакти со граѓаните е можност за нивно запознавање со реалните потреби и проблеми со кои се соочува ЛГБТИ заедницата и преточување на нивните барања во закони, политики и практики.

Во рамките на Постојаната анкетна комисија за заштита на човековите слободи и права и комисиите кои ги покриваат областите: работни односи, социјална политика, уставните прашања, здравството, образованието, може да се формираат работни групи преку кои ќе се разгледуваат специфични проблеми на ЛГБТИ луѓето.

Заради заложување за прашањата во интерес на граѓаните, пратениците може да формираат неформална група која ќе ги обедини околу прашањето за заштита на ЛГБТИ правата. Како што може да се види од програмите на политичките партии и од одговорите на пратениците, ова прашање не е секогаш приоритет на политичката партија од која доаѓаат. Сепак, неформалната група им дава можност на пратениците преку својата лична заложба да придонесат за зголемување на видливоста на прашањето и за подобрување на законите и политиките кои ги засегаат ЛГБТИ луѓето.

Процената ги анализира трите позначајни собраниски иницијативи со кои се засегаат правата на ЛГБТИ луѓето. Донесувањето на ЗСЗД во 2010 година е една од позначајните иницијатива која се разгледувала во Собранието. Дискусијата по овој Закон изврши огромно влијание врз начинот на кој ЛГБТИ прашањето се третираше во јавноста во изминатите седум години, што директно влијае и врз степенот на уживање на правата на ЛГБТИ луѓето. И покрај тоа што целта на ЗСЗД е да обезбеди поголема заштита на граѓаните од дискриминаторски постапувања од страна на сите физички и правни лица, во пракса се покажа дека токму носењето на овој Закон поттикна дискриминација и вознемирување на луѓето со различна хомосексуална ориентација и родов идентитет. Пратениците на ВМРО-ДПМНЕ континуирано го користат аргументот дека усвојување на закон со кој експлицитно ќе се обезбеди заштита од дискриминација врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет води кон овозможување на истополови партнерства и посвојување на деца од истополови партнери. Процената покажа дека оваа партија нема намера да поддржи Закон за заштита од дискриминација со кој ќе се забрани дискриминација врз сексуалната ориентација и родовиот идентитет.

Во 2012 година Комисијата за еднакви можности на жените и мажите, на иницијатива на Коалицијата Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници, а по повод меѓународниот ден за борба против хомофобија и трансфобија, одржа јавна расправа на тема „Третманот на маргинализираните заедници во јавната комуникација“. И покрај високиот степен на нетрпеливост кон маргинализираните заедници, во заклучоците од оваа расправа отсуствува препознавањето на клучните заедници кои секојдневно се изложени на говор на омраза во јавниот дискурс. Неколку месеци подоцна слична декларација не доби поддршка да биде разгледувана и усвоена на пленарна седница на Собранието, со што се потврди игнорантскиот однос на тогашното владејачко мнозинство предводено од ВМРО-ДПМНЕ кон ЛГБТ луѓето.

Во 2014 година Владата на Република Македонија ја поднесе до Собранието како „предлог за пристапување кон измена на Уставот на Република Македонија со насоки за изменување и дополнување на Уставот на Република Македонија“. Помеѓу другите предлози, Владата поднесе барање за дефинирање на бракот како заедница исклучиво меѓу само една жена и само еден маж. Оваа иницијатива ја продолжи дебатата во Собранието за потребата од заштита на семејството и семејните вредности од луѓето со различна сексуална ориентација и родов идентитет, која започна во 2010 при носењето на ЗСЗД. До денес уставните измени не се усвоени, но јавниот дискурс околу ова прашање влијае врз уживањето на правата бидејќи одново поттикна дискриминаторски и вознемирувачки говор кон ЛГБТИ луѓето.

Преку анализата на програмите на политичките партии кои се претставени во актуелниот парламентарен состав и интервјуата на пратениците од овие партии, процената дава слика за можниот тек на дискусијата во Собранието по прашањето за правата на ЛГБТИ луѓето и степенот на поддршка кој може да се очекува за одделни иницијативи во насока на подобрување на состојбата со човековите права.

Правата на ЛГБТИ луѓето речиси отсуствуваат од пишаните програми на парламентарните политички партии, со исклучок на ДОМ, каде што ова прашање провејува низ целиот документ и има посебно поглавје посветено на ЛГБТИ луѓето. ДОМ е исто така партија која заедно со ЛДП во предизборниот период изрази поддршка за истополовите семејства.

Во повеќе области важни за ЛГБТИ заедницата, Програмата на СДСМ вклучува детални прегледи на состојбите и мерки со цел надминување на проблемите, но без експлицитно споменување на оваа заедница. ЛГБТИ луѓето се препознаени како заедница која е жртва на насилство и говор мотивиран од омраза во делот на Програмата во кој се планираат мерки за изградба на општество за сите. Во анализата која Субверзивен фронт ја правеше во предизборниот период во 2016 година, СДСМ дава поддршка за здравствените услуги за медицинско потврдување на родот, додека ова прашање целосно отсуствува од нивната програма. Во документот „Обврска сега! За денот потоа“ социјалдемократите дадоа поддршка и за правно признавање на родот. Целата политичка платформа на социјалдемократите се заснова врз заложбите за евроатлантска интеграција, но без

експлицитно вклучување на правата на ЛГБТИ луѓето овие заложби нема да ги дадат очекуваните резултати.

Програмата на ВМРО-ДПМНЕ не може да се анализира изолирано без да се земе предвид изминатиот период од десет години, кој е обележан со значително уназадување на човековите права, особено на ЛГБТИ правата. Од поддршката за закони кои ги исклучуваат правата на ЛГБТИ луѓето до закони со кои се ограничуваат правата на жените (правото на прекинување на бременоста); негување на политика на неказнување кон напаѓачи на ЛГБТИ луѓе; ширење на говор на омраза и слично. Според Програмата, ВМРО-ДПМНЕ нема намера да направи идеолошки поместувања и да поддржи закони со кои ќе се унапредат правата на ЛГБТИ луѓето и ќе се создаде поддржувачко општество ослободено од омраза и нетрпеливост кон сексуалните и родовите малцинства.

При профилирањето на албанските политички партии во однос на ЛГБТИ прашањето, треба да имаме предвид дека тие важат за поконзервативни во споредба со македонските партии, што најверојатно се должи на перцепцијата кон албанските избирачи како поконзервативни и немањето политичка волја и храброст да се отворат овие прашања во јавноста. Дел од албанските партии, на пример ДУИ, скромно отвораат одредени прашања, како што се родовата еднаквост, но во истиот текст повторно се потенцира важноста за зачувување на семејните вредности и потчинетата улога на жената во семејството, што се коси со претходно промовираниот концепт на родова еднаквост.

Програмските определби на Движењето БЕСА зборуваат главно за афирмација на етничките прашања на Албанците и нивната застапеност во институциите на државата. Оттука, човековите права се споменуваат само во контекст на унапредување на состојбите со учеството на етничките Албанци во Македонија каде што отсутуваат родовите перспективи, додека афирмацијата на жената е во однос на конзервативна форма на репродукција на постојните вредности. Слично на нив, и Програмата на ДПА се залага за враќање на дискусијата за национализмот во која целосно отсутуваат човекови права. Во изборната програма на Алијанса за Албанците заложбите за човековите права се во насока на почитување и реализација на темелните права на граѓанинот, на слободната конфесионалност, особено слободата на мислење, на колективните и индивидуални убедувања, без разлика на националната, расната, религиозната и родовата припадност. Но сексуалните и родовите малцинства не се појавуваат во Програмата на оваа партија.

Општиот впечаток од сумираните резултати од процената е дека моменталното парламентарно мнозинство има политичка волја во рамките на своите надлежности да работи на унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето. Парламентарното мнозинство го сочинуваат политички партии од центарот или централно-леви кои изречно поддржуваат внесување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет во ЗСЗД, Кривичниот законик, Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство. Дополнително треба да се работи на застапување за овие прашања со албанските политички партии, особено со Алијанса за Албанците. ВМРО-ДПМНЕ и Беса се опозициски партии со најголем број пратеници, а во иднина можат да се појават како опоненти

на унапредувањето на правата на ЛГБТИ заедницата и притоа можат да го користат ова прашање за самопромоција како заштитници на „семејните вредности“, наспроти политичките опоненти. ВМРО-ДПНЕ е една од партиите кои не дадоа поддршка нити на иницијативите на здруженијата на граѓани во предизборниот период, а кои се однесуваа на измена на закони, политики и практики со кои ќе се подобри заштитата од семејно насилство, репродуктивните права на жените, превенција од ХИВ и други прашања важни за подобрување на положбата на маргинализираните заедници.

Пратениците располагаат со ограничени или делумни знаења за постојната законска рамка за заштита од насилство и дискриминација врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет. На пример, сите испитаници знаат за ЗСЗД, но мал дел покажуваат познавање на прашањата кои се регулираат и институциите кои се формираат со Законот и нивните надлежности за дејствување во областа на недискриминацијата. Постои потреба и од унапредување на знаењата на пратениците и за законската рамка со која се санкционира насилството од омраза и говор на омраза во Република Македонија.

Пратениците располагаат со соодветни знаења за фактите и податоците кои се однесуваат на ЛГБТИ луѓето. Дел од пратениците имаат потреба од унапредување на своите знаењата за фактите и податоците кои се однесуваат на ЛГБТИ луѓето и нивните искуства, за да можат да ги разберат и нивните барања за донесување на конкретни законски решенија со кои ќе им се подобри положбата во општеството.

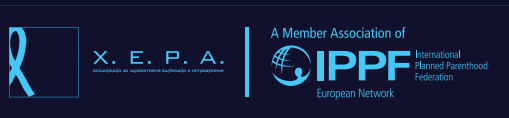
Мнозинството од интервјуираните пратеници сметаат дека Ромите се најдискриминирана заедница, додека повеќе од половина сметаат дека, покрај Ромите, и ЛГБТИ луѓето се една од најдискриминираните заедници во Македонија. Пратениците покажаа ниско ниво на социјална дистанца во однос на хомосексуалците, односно среден до висок степен на толеранција. Исклучоци од ниското ниво на социјална дистанца покажуваат дел од интервјуираните пратеници во случаи кога лице со хомосексуална ориентација би било партнер на некој нивен близок, доктор или наставник. Резултатите на скалата на социјална дистанца е различна меѓу пратениците кога станува збор за претпоставени ситуации и улоги во кои би се нашла трансродова личност, односно дел од нив покажуваат поголема социјална дистанца. Од одговорите на другите прашања во врска со правата и потребите на трансродовите луѓе може да се заклучи дека оваа дистанца произлегува од недоволните информации на пратениците за оваа заедница. За најголем дел од интервјуираните пратеници, позитивно влијание за промена на нивните ставови кон ЛГБТ популацијата, односно за зголемен степен на толеранција, имале зголемената видливост на заедницата, поголемата достапност на информации кои ги уриваат стереотипите, како и личните контакти со луѓето со различна сексуална ориентација и родов идентитет.

Поголем дел од интервјуираните се за првпат пратеници и немале можност досега преку своите надлежности да придонесат за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето, а речиси сите искажаа одреден степен на подготвеност во иднина да дадат поддршка за одделни законски решенија.

Најголема поддршка би добило барањето за внесување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет во Кривичниот законик, додека најмала е поддршката за закон со кој ќе се овозможат истополови бракови и истополовите партнери да може да посвојуваат деца. Исто така, со исклучок на еден пратеник од опозицијата, сите пратеници даваат поддршка за донесување на Национална стратегија против хомофобија и трансфобија. Во однос на закони и политики со кои ќе се унапредат правата на трансродовите луѓе, интервјуираните пратеници покажуваат поголема воздржаност, посебно во делот на обезбедување медицински услуги за потврда на родот (операција за медицинска промена на полот). Од друга страна, дел од пратениците покажуваат подготвеност да поддржат закон со кој ќе се обезбеди лесен пристап до правно признавање на родот (промена на податоците во матичната евиденција).

Процената ги идентификува и пречките со кои пратениците се соочуваат во својата работа, а кои влијаат врз нивната заложба за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето. Најчестите пречки со кои се соочуваат се поврзани со блокирањето на работата на Собранието, пратеници кои застапуваат партиски ставови, ниското ниво на свесност кај донесувачите на одлуки и кај општата јавност за овие прашања и гласните и активни опоненти на ЛГБТИ правата. Помал дел од пратениците сметаат дека предизвици од техничко-административен карактер и недостигот на знаења и информации за темата се исто така проблем поради кој не можат да помогнат за унапредување на правата на ЛГБТИ луѓето. Она што дава можност за понатамошна работа и ангажирање на здруженијата на граѓани со Собранието е искажаната волја на пратениците да ги подобрат состојбите во врска со ЛГБТИ прашањата. Најголем дел од пратениците се согласија дека најкорисни би им биле практичните знаења за начинот за работењето на надлежните институции, но и на политичките партии во други земји, мултисекторската соработка и кампањи или слични активности за промена на свеста.

Резултатите од процената даваат доволно информации за видот и обемот на активности кои треба да се планираат во иднина, а кои ќе бидат насочени кон поголема вклученост на пратениците во поддршката за ЛГБТИ заедницата. Промената на политичкиот контекст е можност за здруженијата и ЛГБТИ луѓето да направат исчекор во своите напори за застапување. Се чини дека долгогодишната борба за подобрување на законската рамка за заштита од дискриминација е при крај, посебно по искажаната поддршка од страна на парламентарното мнозинство дека ќе поддржат закон со кој се забранува дискриминација врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет. Очекувањата на граѓанските организации се поддршката од пратениците да биде континуирана сè до постигнувањето на формалната еднаквост на сексуалните и родовите малцинства. Преку користење на своите надлежности во Собранието, пратениците ќе придонесат и за создавање на поддржувачка околина која ќе води и кон фактичка еднаквост на ЛГБТИ луѓето.

Kingdom of the Netherlands

